

A detailed historical map of the Warmia and Mazuria region, showing various towns, rivers, and geographical features. The map is rendered in a sepia tone with white text overlaid. The title 'Katalog grodzisk Warmii i Mazur' is prominently displayed in the upper left, with the editor's name 'pod redakcją Rafała Soleckiego' below it. The volume number 'Tom 3' is located in the bottom right corner. The map includes numerous place names such as HUNTAW, N, A, fessaw, Frischung Au., Almene, Trifal. tigg, Mulha usn, Kruckn, Lampas. ken, Pilsen A, Dessen, P. Eylaw, Arnstein, Wildenhof, Beisleiten, Stegen, Galeien, Eichorn, Buchholtz, Lanzberg, Eichholtz, Leyste, Plautten, Hanschagn, Schwolmen, Rodenaw, Melsack R, Lichtenaw, g. Glanden, Romerswolt, Heynerkaw, Erawend., Runaw, Kackenhaus, Min gene, Peterswalt, Heilsberg, Open, Peterswalt, M, Plancken, Arnisdorf, Schmaleien, and Plancken. Rivers like the Alle Au. and Elme Au. are also depicted.

Katalog grodzisk Warmii i Mazur

pod redakcją
Rafała Soleckiego

Tom 3

Katalog grodzisk Warmii i Mazur

Tom 3

Instytut Archeologii
Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Katalog grodzisk Warmii i Mazur

pod redakcją Rafała Soleckiego

Tom 3

Autorzy
Anna Lejzerowicz, Bartosz Nowacki, Kamil Rabięga,
Daniel Skoczylas, Rafał Solecki, Dariusz Wach,
Fabian Welc, Katarzyna Zdeb, Magdalena Żurek

Warszawa 2022

Katalog grodzisk Warmii i Mazur. Część 2. Warmia Wschodnia i Natangia Tom 3

Publikacja recenzowana do druku przez
dr. Arkadiusza Koperkiewicza
i dr. Marka Jagodzińskiego

Redakcja: Rafał Solecki
Projekt książki: Bartłomiej Gruszka
Skład: Rafał Solecki
Korekty: Bartosz Nowacki
Projekt okładki: Rafał Solecki

© Copyright by Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego,
Warszawa 2022

ISBN 978-83-8281-287-9 (wersja drukowana)
ISBN 978-83-8281-199-5 (wersja elektroniczna)

Publikacja naukowa finansowana w ramach programu
Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą
„Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2018–2023,
nr projektu 11H 18 0117 86, kwota finansowania 1 346 853 zł

**NARODOWY PROGRAM
ROZWOJU HUMANISTYKI**

Wydawnictwo:
Wydawnictwo Naukowe
Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
ul. Dewajtis 5, domek nr 2
01-815 Warszawa
+48 22 561 89 23 (wew. 323)
wydawnictwo@uksw.edu.pl

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie.....	7
GMINA OSTRÓDA	
Ornowo, st. 3.....	9
Wysoka Wieś, st. 7.....	47
Wysoka Wieś, st. 8.....	55
Wysoka Wieś, st. 9.....	65
GMINA MIŁOMŁYN	
Winiec, st. 2.....	99
GMINA MORĄG	
Słonecznik, st. 1.....	133
Wenecja, st. 2.....	145
GMINA ZALEWO	
Boreczno, st. 4.....	185
Boreczno, st. 8.....	191
GMINA WILCZĘTA	
Gładysze, st. 1.....	215
Gładysze, st. 3.....	245
GMINA GÓROWO ŁAWECKIE	
Piasty Wielkie, st. 3.....	259
Wiewiórki, st. 1.....	273
Augamy, st. 1.....	291
Wokiele, st. 1.....	339
Woryny, st. 1.....	363
WERYFIKACJE NEGATYWNE	
Nowa Wieś Ławecka, st. 1, gm. Górowo Ławeckie.....	389
Zielenica, st. 15, gm. Górowo Ławeckie.....	397
Piaseczno, st. 1, gm. Górowo Ławeckie.....	407
Zamkowa Góra w Leśnictwie Orsy, gm. Górowo Ławeckie.....	415
Wykaz cytowanej literatury.....	426

Wokiele, st. 1

Gmina Górowo Iławeckie

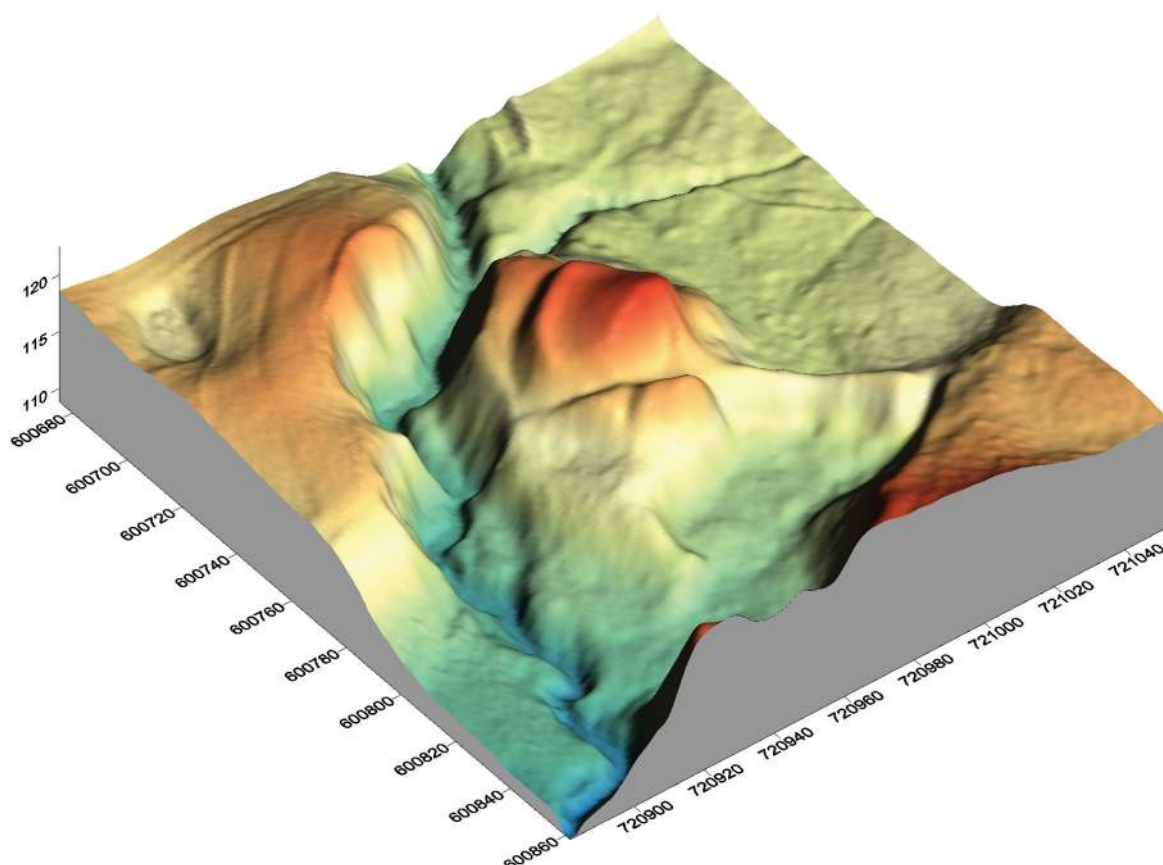
Powiat bartoszycki

AZP 12-62/1

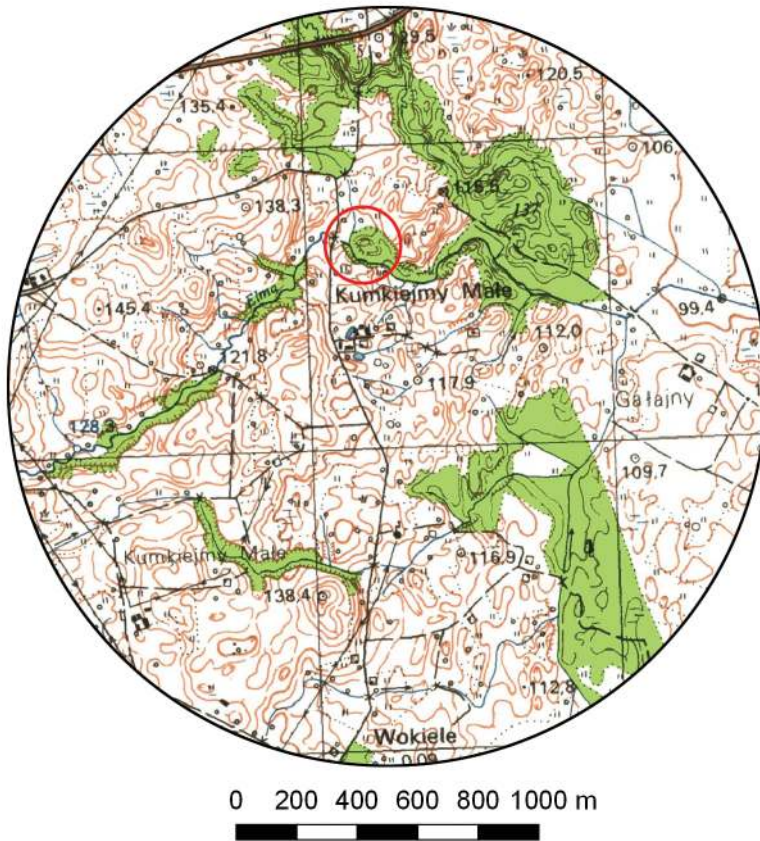
Współrzędne geograficzne:

N 54° 20' 34''

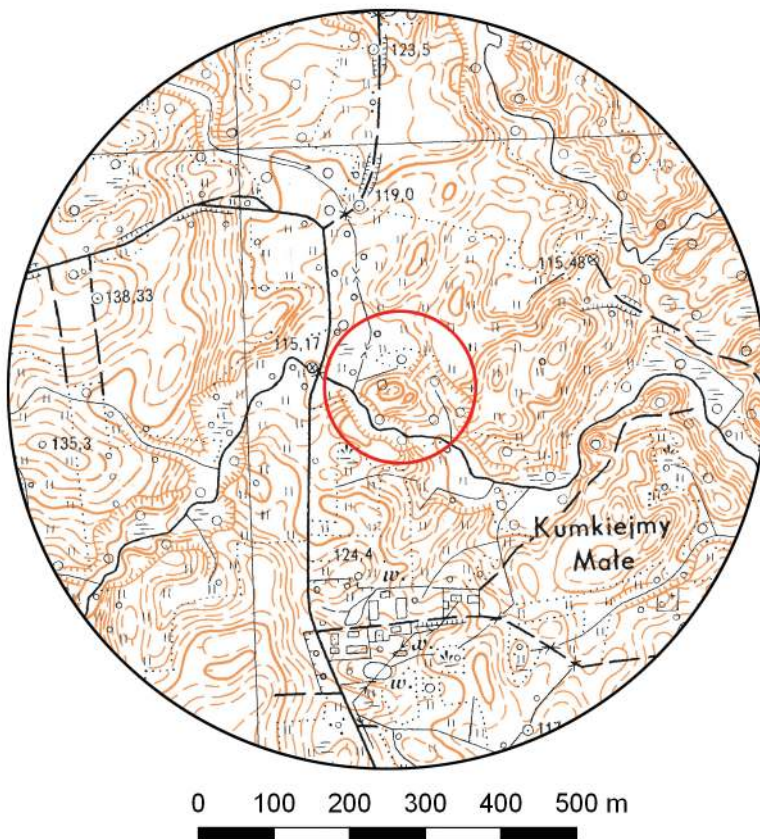
E 20° 33' 01''

Ryc. 1. Grodzisko w Wokielach, st. 1
na mapie w skali 1:25 000
(na podstawie materiałów GUGiK,
oprac. R. Solecki)

Ryc. 2. Grodzisko w Wokielach, st. 1
na mapie w skali 1:10 000
(na podstawie materiałów GUGiK,
oprac. R. Solecki)

POŁOŻENIE GRODZISKA

I JEGO FORMA

RAFAŁ SOLECKI I DANIEL SKOCZYŁAS

Grodzisko w Wokielach (niem. *Wokellen*), st. 1, zostało wpisane do rejestru zabytków decyzją C-119 z dnia 3 listopada 1973 roku¹. Obecnie stanowisko administracyjnie należy do gruntów wsi Wokiele, położonej w odległości około 1,7 km na południe, chociaż bliżej znajduje się miejscowość Kumkiejmy (niem. *Kumkeim*), położona 1,2 km na zachód. W odległości około 1,8 km na południowo-wschód znajduje się wieś Gałajny (niem. *Gallehnen*), lokowana w XIV wieku².

Grodzisko było znane co najmniej od lat 20. XIX wieku. Jako *Schwedenschanze* skatalogował je Johann Michael Guise³. W 1937 roku opisał je jako grodzisko staropruskie⁴ Hans Crome, przypisując do położonej bliżej wsi Kumkiejmy i wymieniając dwie nazwy stanowiska: *Kaddicksberg* (taka nazwa znajduje się także na mapie z 1937 roku)⁵ (ryc. 3) i *Schwedenschanze*, którą to nazwę przytacza za J. M. Guisem. Grodzisko ma również swoją kartę w zbiorze *Burgwall-kartei*, gdzie wymienione są obie wsie – Wokiele i Kumkiejmy (ryc. 4). Brak jest informacji o znalezi-

skach i chronologii⁶. Po drugiej wojnie światowej świadomość o istnieniu grodziska znikła. W trakcie badań powierzchniowych przeprowadzonych w 1969 roku stanowisko traktowano jako nowo odkryte⁷. Obecnie grodzisko nazywane jest Kadykową Górą, a autorzy karty ewidencyjnej AZP jego powstanie datowali na okres wczesnego średniowiecza.

Stanowisko zajmuje wyniesienie, które u podstawy ma około 62 ary (ryc. 5–7). Znajduje się ono w dolinie rzeki Elmy, która na tym odcinku płynie z zachodu na wschód. Tuż na zachód od niego, do Elmy wpada od północy niewielki, bezimienny strumyk. Na szczycie wyniesienia uformowana została owalna platforma o średnicy około 28–38 m, która pierwotnie mogła mieć powierzchnię około 8,6 ara. Przy jej krawędzi widoczny jest niewielki wał szerokości do około 3,5–4 m. Na dobrze zachowanej zachodniej części grodziska, różnica wysokości pomiędzy poziomem majdanu a szczytem wału nie przekracza najczęściej 0,4 m, a różnica wysokości pomiędzy szczytem wału a wypłaszczeniem u jego podstawy wynosi około 1,5 m. Walory obronne zapewniała jednak sama forma morfologiczna wyniesienia – jego stoki od strony rzeki są strome, a różnica wysokości pomiędzy lustrem wody a szczytem dochodzi do 9 m.

Część wschodnia *plateau* grodziska została silnie naruszona w wyniku prac ziemnych (ryc. 8), których celem było najpewniej usypanie grobli, która łączyła wyniesienie znajdujące się w dolinie rzeki z jej północną krawędzią (ryc. 9). Grobla ta ma długość około 43 m, szerokość u podstawy około 12 m, szerokość przy szczycie około 4 m i wysokość około 2 m. Na styku grobli i krawędzi doliny widoczne jest wyraźne zakłębienie (ryc. 10). Konstrukcje tego typu budowano najczęściej na potrzeby magazynowania wody do użytku młynów wodnych⁸.

¹ Informacja z KEZA stanowiska Wokiele.

² Petraszko i Wakar 1987b: 288–289.

³ Łapo 2009: 264.

⁴ Crome 1937: 109.

⁵ *Topographische Karte 1:25 000 (Meßtischblatt)*, karta Pr. Eylau (1689), z 1937 r.

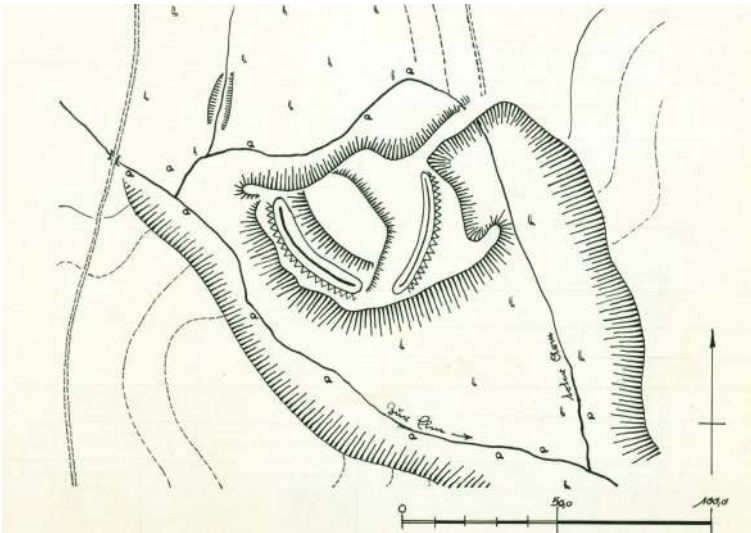

⁶ Informacja z karty grodziska znajdującej się w zbiorze *Burgwall-kartei* w w *Museum für Vor- und Frühgeschichte* w Berlinie.

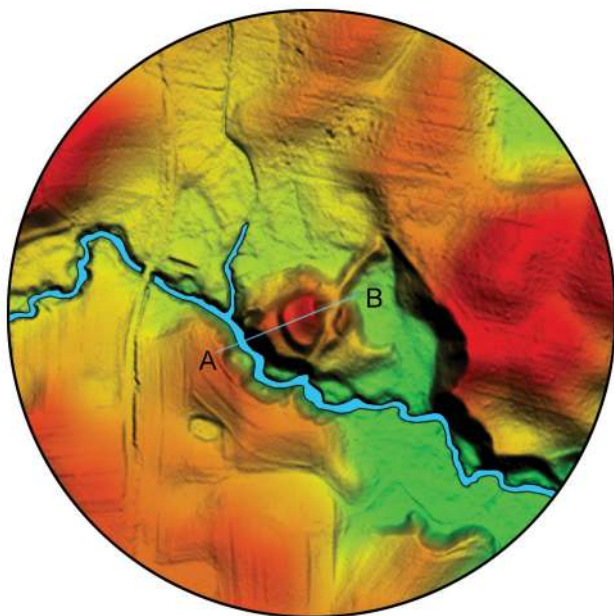
⁷ Informacja z notatki sporządzonej przez Dariusza Członkowskiego w dniu 15 czerwca 1969 roku; notatka z archiwum NID.

⁸ Kaniecki i Brychcy 2010: 150-152.

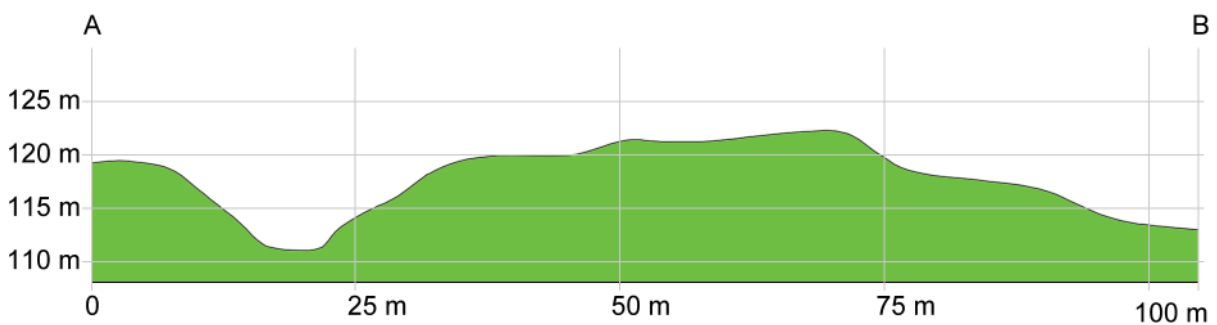
Ryc. 3. Grodzisko w Wokielach, st. 1 na mapie *Topographische Karte (Meßtischblatt) 1:25 000*, karta Pr. Eylau (1689), z 1937 r. (źródło: www.maps.mapywig.org).

Ryc. 4. Grodzisko w Wokielach, st. 1 na karcie ze zbioru *Burgwall-kartei* (źródło: *Staatliche Museen zu Berlin, Museum für Vor- und Frühgeschichte*, IXc 90, Bl. 223)

Ryc. 5. Grodzisko w Wokielach, st. 1 na zobrazowaniu ALS (na podstawie materiałów GUGiK, oprac. R. Solecki)

Ryc. 6. Przekrój grodziska w Wokielach, st. 1 uzyskany z danych ALS (na podstawie materiałów GUGiK, oprac. R. Solecki)

Ryc. 7. Wokiele, st. 1. Widok z południowej krawędzi doliny rzeki Elmy w kierunku północnym, na wyniesienie i grodzisko (fot. R. Solecki)

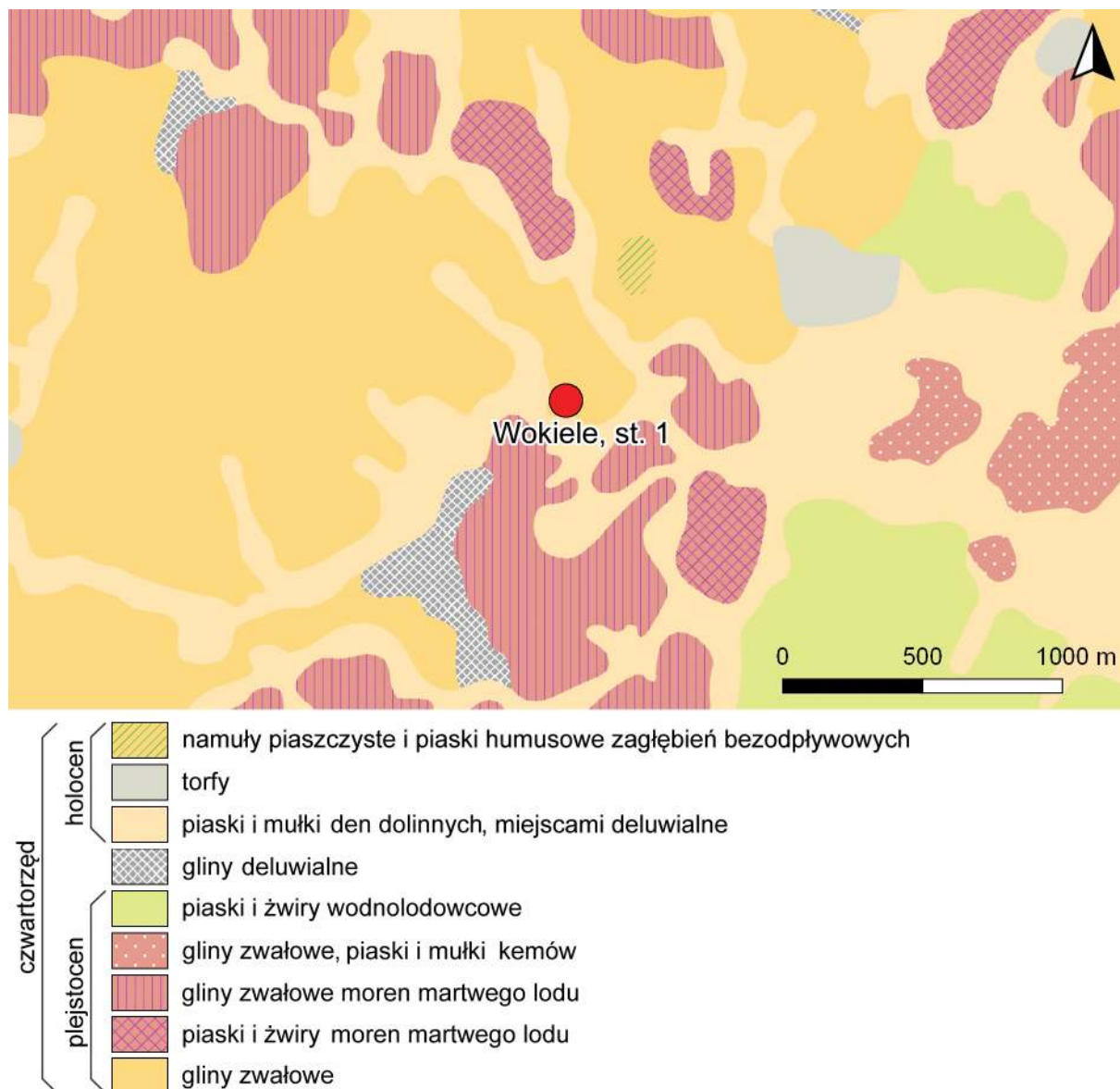
Ryc. 8. Wokiele, st. 1. Widok w kierunku północnym na zniszczenia plateau grodziska (fot. R. Solecki)

Ryc. 9. Wokiele, st. 1. Widok w kierunku północnym na groblę (fot. R. Solecki)

Ryc. 10. Wokiele, st. 1. Widok w kierunku południowo-wschodnim na zakłębienie na styku grobli i krawędzi doliny (fot. R. Solecki)

Ryc. 11. Wycinek arkusza *Szczegółowej Mapy Geologicznej Polski* z zaznaczonym stanowiskiem w Wokielach, st. 1 (źródło: www.cbdgmapa.pgi.gov.pl/arcgis/services/kartografia/smgp50k/MapServer/WMSServer, oprac. A. Lejzerowicz)

ŚRODOWISKO FIZYCZNOGEOGRAFICZNE

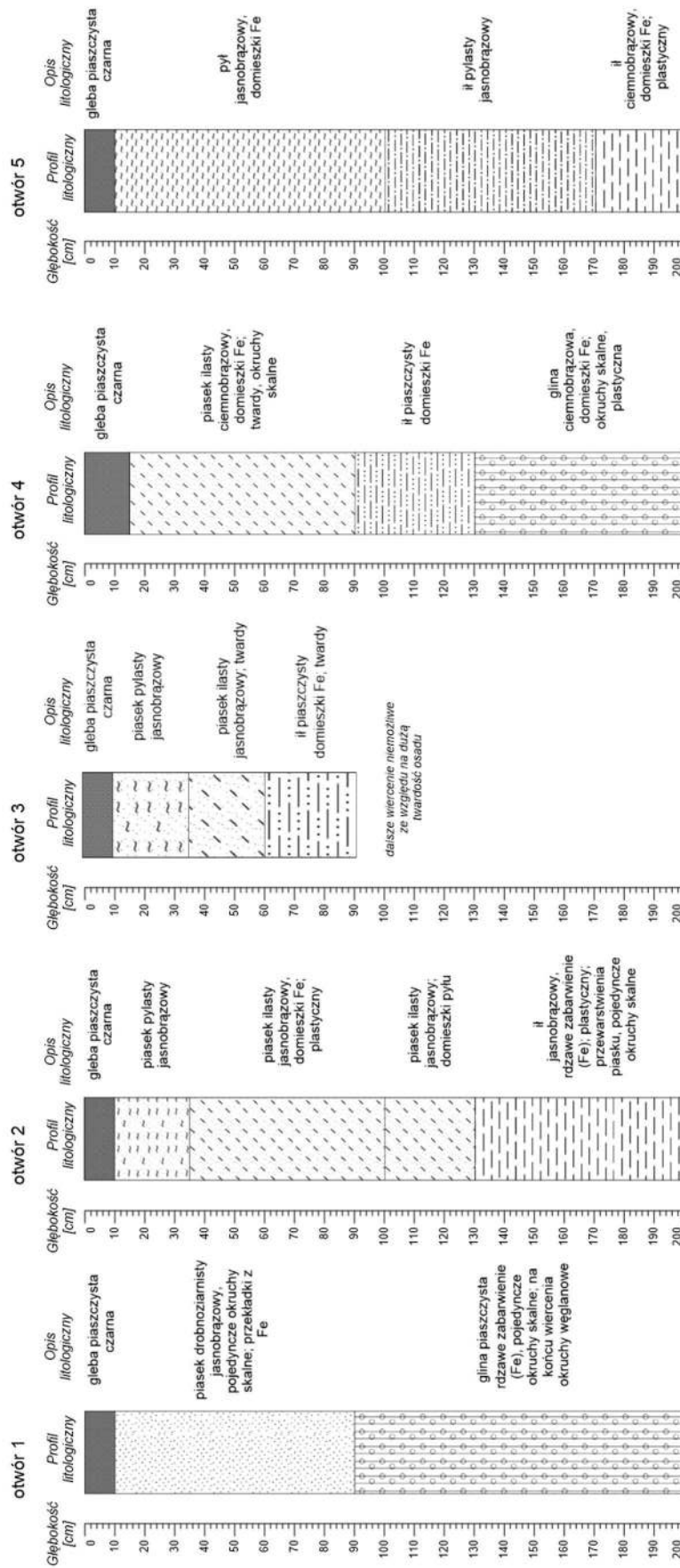
ANNA LEJZEROWICZ

Według podziału fizycznogeograficznego Polski Jerzego Kondrackiego, grodzisko w Wokielach, st. 1, znajduje się w mezoregionie Wzniesienia Górowskie⁹.

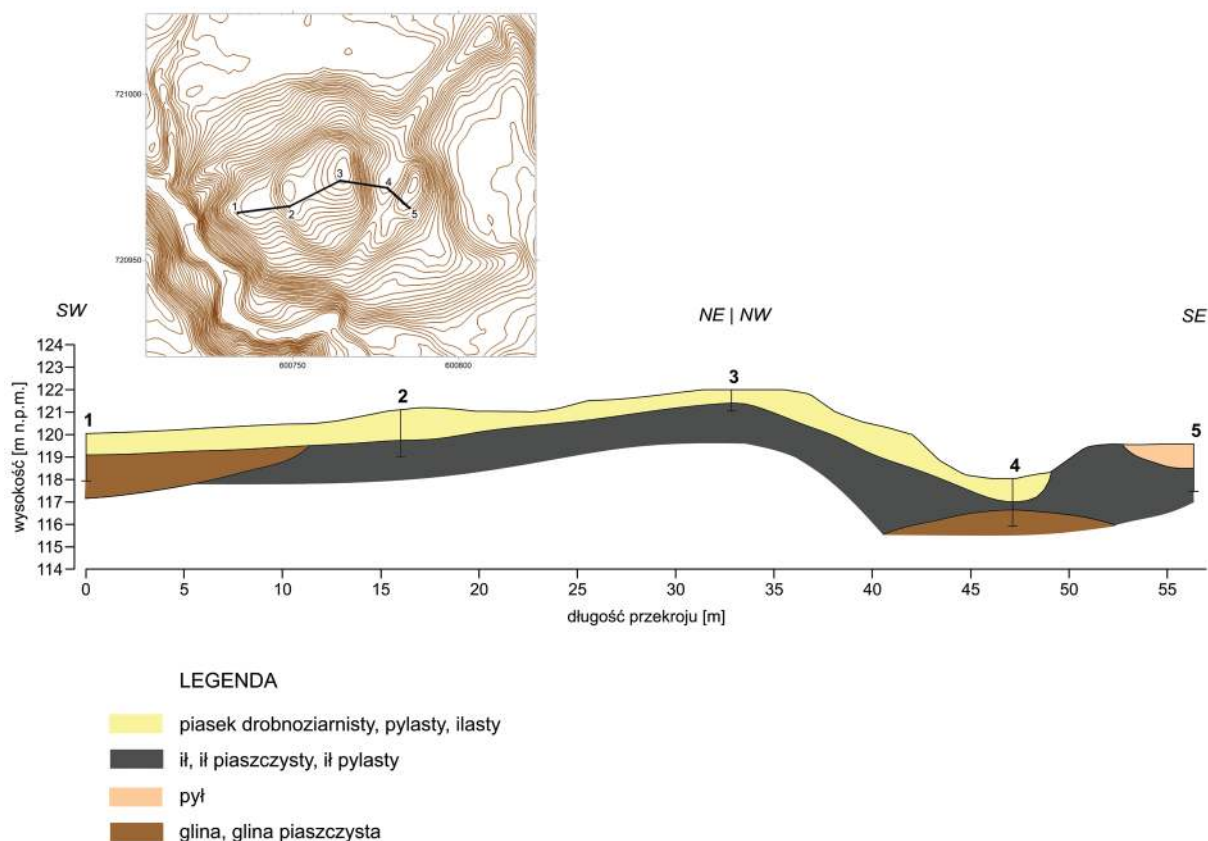
Pod względem geologicznym stanowisko znajduje się na syneklizie perybałtyckiej platformy wschodnioeuropejskiej. W podłożu czwartorzędu występują osady morskie: paleocenu, eocenu i oligocenu. Procesy zachodzące w czasie stadiału górnego zlodowacenia Wisły – najmłodszego na tym terenie zlo-

dowacenia i trwającego do dziś ocieplenia, odpowiedzialne są za obecną rzeźbę terenu. Ruch lodu najprawdopodobniej następował lobem warmińskim, który nasunął się niemal dokładnie z północy, co potwierdza orientacja liniowych form polodowcowych oraz kierunki transportu eratyków przewodnich. Nasuwaniu się lobu lodowcowego towarzyszyła intensywna działalność erozyjna i akumulacyjna wód roztopowych. Łądolód stadiału górnego pozostawił zwarty poziom glin zwałowych o miąższości od kilku do kilkudziesięciu metrów. Podczas deglacjacji powstawały formy szczelinowe, kemy, pokrywy sandrowe. Lokalnie z brył martwych lodów spływały osady, na niektórych formach utworzyły pokrywę gliniastą. Na przełomie plejstocenu i

⁹ Kondracki 2002: 100–102.

Ryc. 12. Profile litologiczne odwiertów wykonanych na obszarze grodziska w Wokielach, st. 1 (oprac. A. Lejzerowicz)

Ryc. 13. Schematyczny przekrój geologiczny przez grodzisko w Wokielach, st. 1 (oprac. A. Lejzerowicz)

holocenu doszło do erozji i denudacji krawędzi wysoczyzny. Według *Szczegółowej Mapy Geologicznej Polski* w skali 1:50 000 (arkusz Toprznyn) na obszarze stanowiska występują gliny zwałowe, sąsiadujące od zachodu z piaskami i mułkami den dolinnych (ryc. 11)¹⁰.

Morfologicznie jest to obszar wysoczyzny morenowej falistej, której powierzchnia jest urozmaicona pagórkami moren martwego lodu, kemów i form akumulacji szczelinowej. Powierzchnia wysoczyzny jest zbudowana z gliny zwałowej. Lokalnie gliny te zostały częściowo lub całkowicie zniszczone przez wody roztopowe, wypływające z wytapiającego się lądolodu i przykryte osadami wodnolodowcowymi (sandrowymi), kemów lub moren martwego lodu¹¹. Grodzisko zajmuje wyraźne wyniesienie w terenie, otoczone skarpmi, które częściowo schodzą do ograniczającej stanowisko od południa rzeki Elmy. Od zachodu jest ograniczone dopływem tej niewielkiej rzeki. Samo stanowisko jest „podzielone” – widoczne jest wyraźne obniżenie w terenie w poprzek wzniesienia (ryc. 8). To obniżenie jest najprawdopodobniej pochodze-

nia antropogenicznego, a materiał, który pozostał po jego wykonaniu, został prawdopodobnie wykorzystany do stworzenia wału na północnym wschodzie (ryc. 9). Obecnie to obniżenie w terenie jest wykorzystywane do odprowadzania wód opadowych w kierunku rzeki. Dokładną morfologię obszaru można zaobserwować na obrazowaniu danych ALS i przekroju morfologicznym (ryc. 5–6).

Na obszarze grodziska w Wokielach, st. 1, wykonano pięć wierceń sondą ręczną do głębokości 2 m, w celu rozpoznania budowy geologicznej. W wierceniach zaobserwowano występowanie osadów piaszczystych oraz pylastych (piaski drobnoziarniste, piaski pylaste i ilaste, pyły), jak również nawiercono osady ilaste czy gliny z okruchami skalnymi. Szczegółowa litologia jest widoczna oraz została opisana na poszczególnych profilach wierceń (ryc. 12). Na podstawie wykonanych wierceń stworzony został schematyczny przekrój geologiczny przez stanowisko (ryc. 13).

Wykonane wiercenia potwierdzają obecność osadów gliniastych na badanym stanowisku, jednak dominują osady piaszczyste: piaski drobnoziarniste, piaski pylaste oraz piaski ilaste, jak również utwory typowo ilaste. Lokalnie osady te zawierają związki żelaza,

¹⁰ Giemza 2015a: 23–28.

¹¹ Giemza 2015a: 20–21.

co nadaje im rdzawe zabarwienie. W niektórych warstwach zaobserwować można również okruchy skalne. Nawiercone w otworze 3 ily piaszczyste charakteryzowały się dużą twardością, co bardzo utrudniało wiercenie i uniemożliwiło dowiercenie się do zaplanowanej głębokości.

BADANIA ARCHEOLOGICZNE

RAFAŁ SOLECKI I DANIEL SKOCZYLAS

Przebieg badań terenowych

Stanowisko jest porośnięte rzadkim lasem liściastym. Do badań wytypowano zachodnią część stanowiska, która nosiła mniej śladów młodszych ingerencji i zniszczeń. Pierwszym etapem prac terenowych było przeprowadzenie niedestrukcyjnych badań geofizycznych.

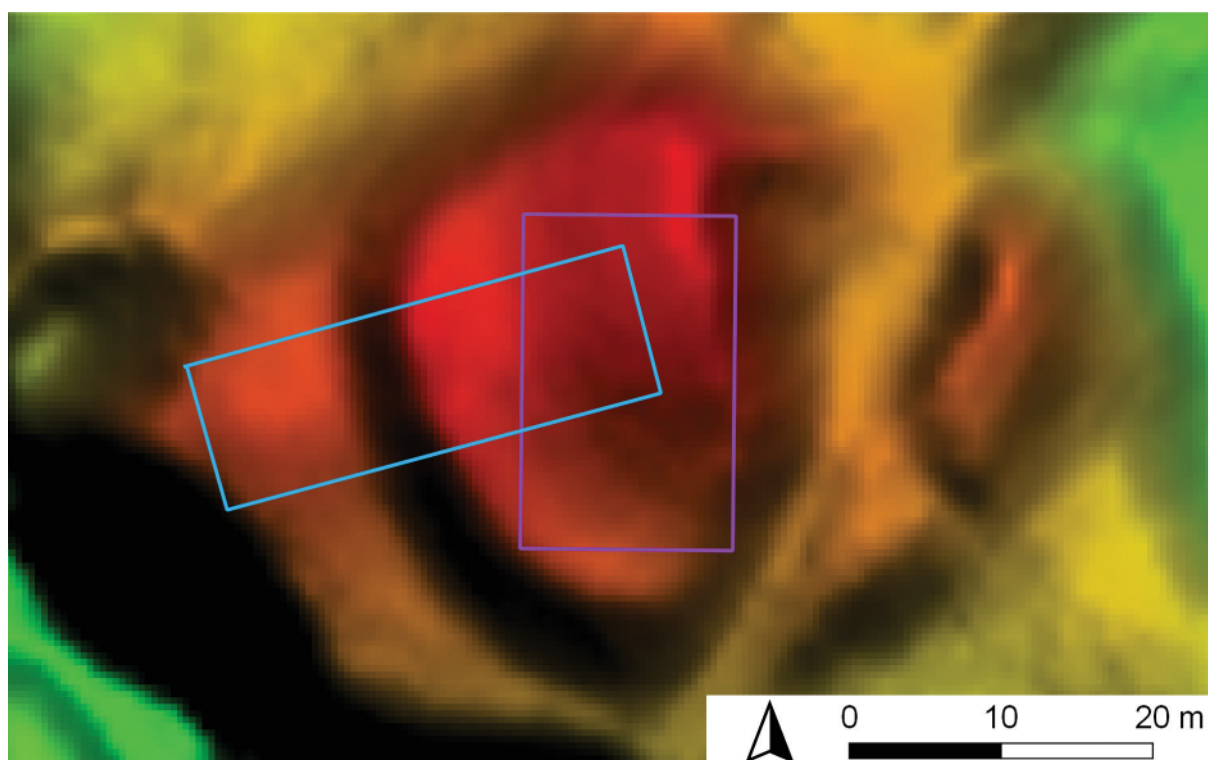
Badania przeprowadzono z wykorzystaniem kappametru firmy Bartington model MS3 z sondą MS2D, pracującą z częstotliwością 950 ± 60 Hz, przeznaczoną do płytkiego pomiaru podatności magnetycznej gruntu (Bartington Instruments Ltd.), a także georadaru VIY-300 z anteną ekranowaną o częstotliwości 300 MHz firmy Transient Technologies¹².

Podczas prospekcji z wykorzystaniem kappametru zmapowano obszar o powierzchni

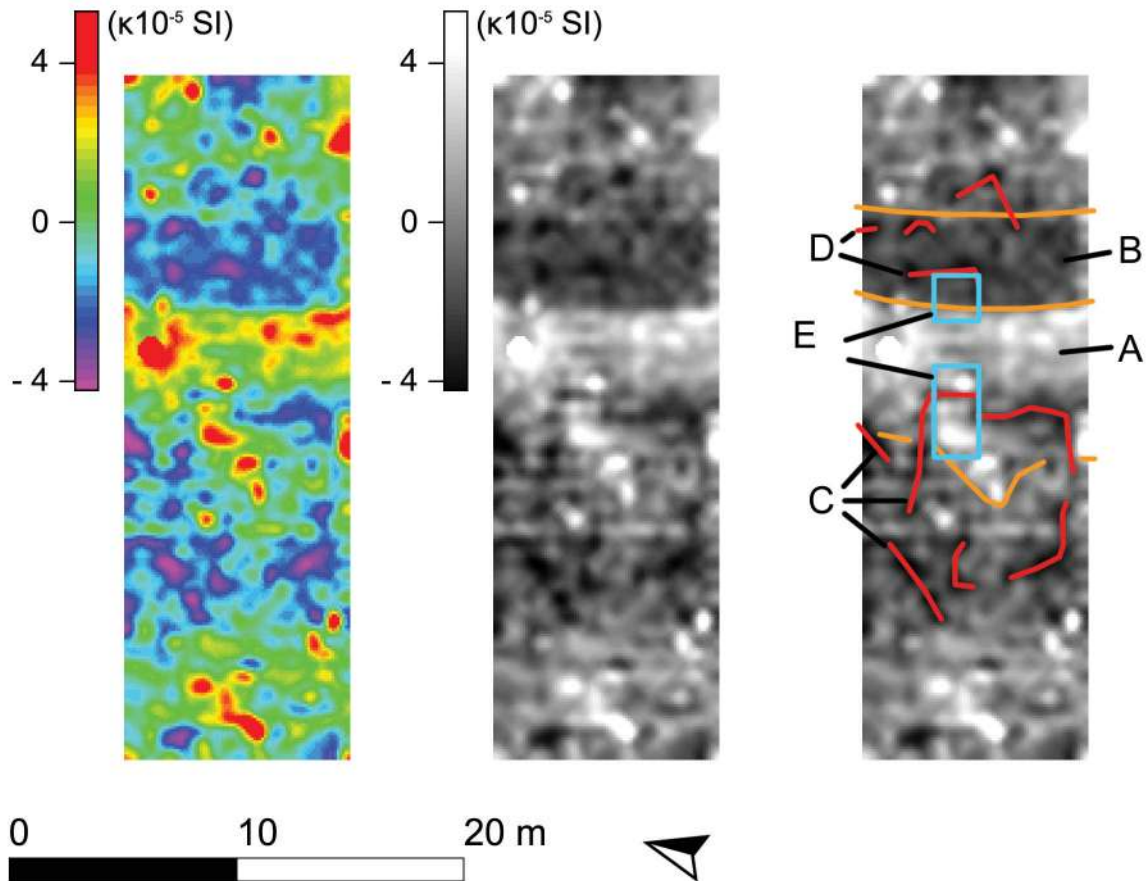
300 m² (ryc. 14:A). Wartość odczytów mieści się w zakresie od -5,62 do 308,17 $\kappa 10^{-5}$ SI, z tym że wysokie wartości są sporadyczne, a wywołane były najczęściej przez zalegające na lub przy powierzchni metalowe przedmioty. Średnia wartość odczytów wynosi 1,04 $\kappa 10^{-5}$ SI a odchylenie standardowe 12,57 ($\kappa 10^{-5}$ SI). Na ilustracji z wizualizacją wyników pomiarów (ryc. 15) czytelny jest nasyp wału o szerokości dochodzącej do 7,3 m (ryc. 15:A) oraz zagłębienie przywałowe szerokości do 3,8 m (ryc. 15:B). Na obszarze majdanu i na wypłaszczeniu poniżej wału widoczne są liniowe, regularne anomalie (ryc. 15:C i D).

Podczas prospekcji z wykorzystaniem georadaru wykonano łącznie 15 profili o długości 22 m i odległych od siebie o 1 m. Pokryły one obszar 308 m² (ryc. 14:B). Wyniki badań przedstawiono w formie planów na kolejnych, coraz większych głębokościach. Anomalie zidentyfikowane na kolejnych planach naniesiono na wspólny plan, na którym czytelne są ich dwa skupiska (ryc. 16). Pierwsze znajduje się w północnej części majdanu i ma postać zbliżoną do dwóch linii, ułożonych prostopadle względem siebie (ryc. 16:A). Drugie znajduje się w południowej części majdanu i ma postać U-kształtnego obiektu otwartego ku północy, o średnicy około 4 m (ryc. 16:B).

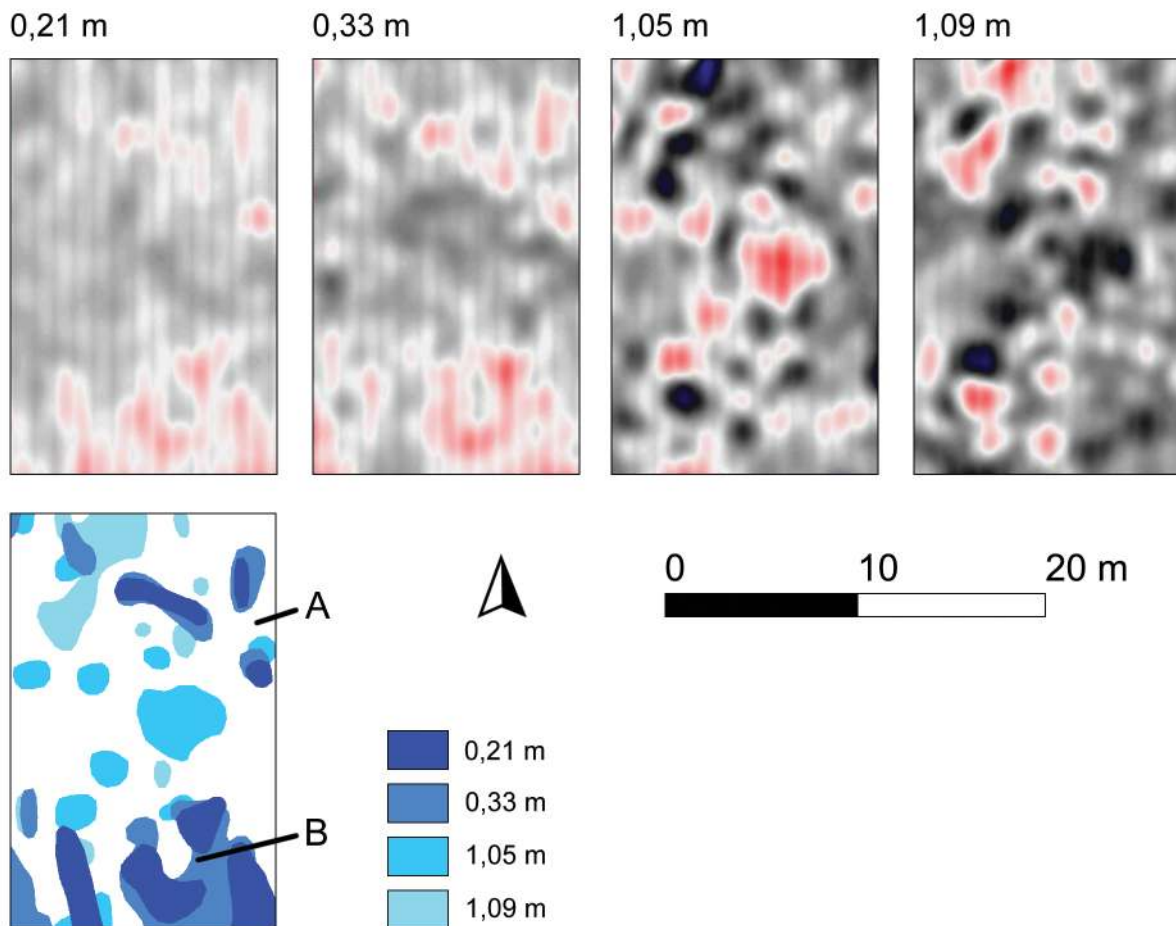
¹² Adamiec, Czernic, Zdeb 2019: 7.

Ryc. 14. Wokiele, st. 1. Plan grodziska z naniesionymi zasięgami prospekcji nieinwazyjnych: A) niebieski – badania z wykorzystaniem kappametru; B) fioletowy – badania georadarowe (oprac. R. Solecki)

Ryc. 15. Wokiele, st. 1. Plany z różnymi typami wizualizacji wyników badań nieinwazyjnych uzyskanych z wykorzystaniem kappametru. Interpretacja: A) nasyp wału, B) zagłębienie przywałowe, C, D) liniowe anomalie, E) wykop archeologiczny (oprac. R. Solecki)

Ryc. 16. Wokiele, st. 1. Wyniki badań georadarowych zwizualizowane w formie planów na kolejnych głębokościach oraz plan kumulacyjny anomalii (oprac. J. Adamiec, K. Zdeb, R. Solecki)

Wykopy archeologiczne wytyczono w taki sposób, by przecinały nasyp wału (W1) oraz zagłębienia przywałowego (W2) (ryc. 15:E). Wymiary wykopu W1 wynosiły 2×4 m, a W2 – 2×2 m (ryc. 17).

Stratygrafia stanowiska

W trakcie omawianych badań archeologicznych wydzielono łącznie 15 jednostek stratygraficznych (tabela 1). Możliwe było ich rozdzielanie pomiędzy warstwy naturalne i cztery fazy „użytkowe”. Diagram Harris dla wydzielonych jednostek stratygraficznych przedstawia ryc. 18 a zadokumentowane powierzchnie ryc. 19 i 20.

Warstwy naturalne

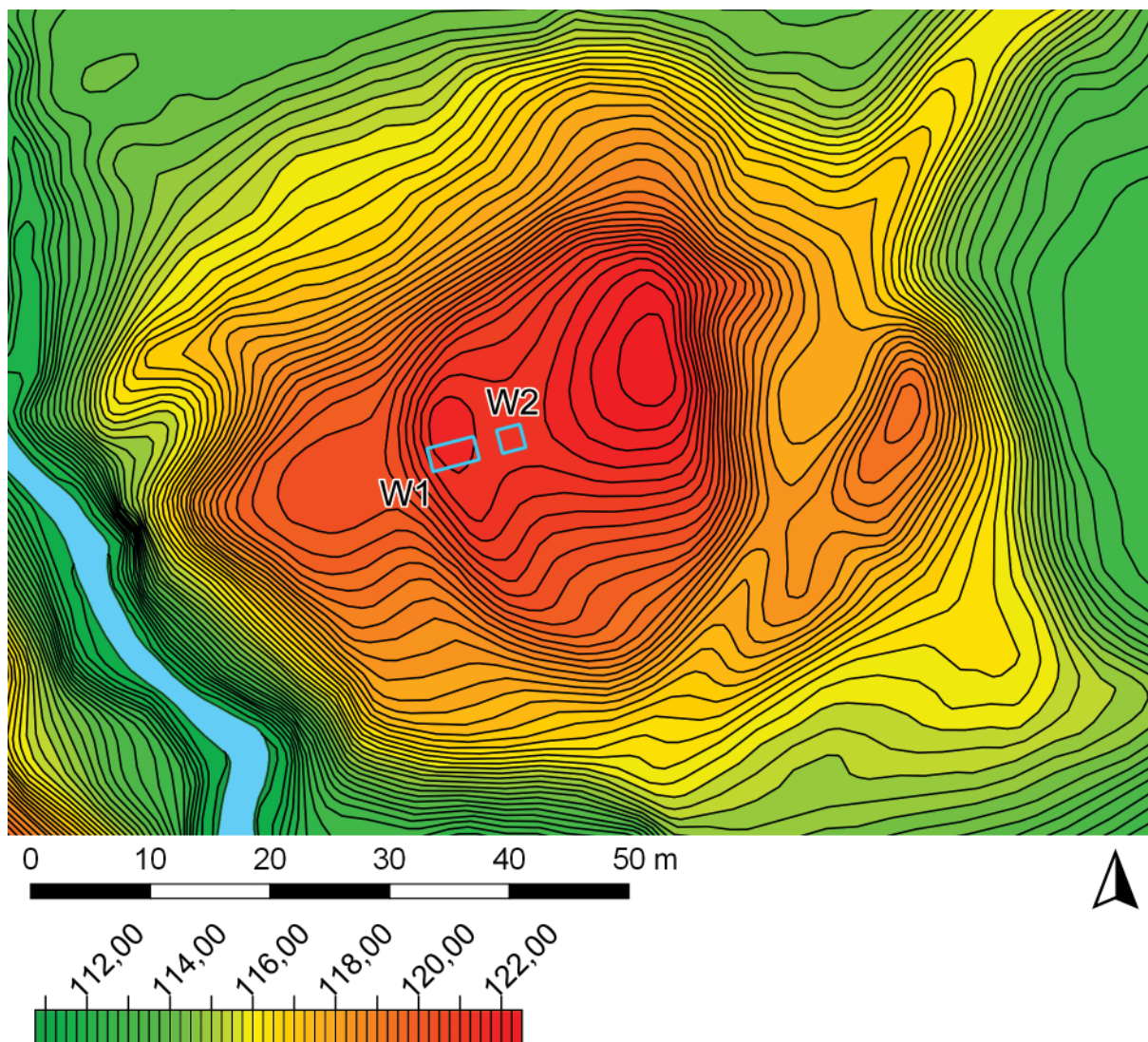
W trakcie badań, jako jednostki naturalne zidentyfikowano zwarty, twardy, lekko piaszczysty ił 6 z pojedynczymi kamieniami średnicy do 45 cm oraz zalegające ponad nim: zwarty, twardy, piaszczysty ił 5 oraz zwarty, piasz-

czysty ił 13 z niedużą domieszką substancji organicznych. Najwyższy zanotowany punkt naturalnego podłoża geologicznego znajdował się na obszarze majdanu i osiągał poziom 122,1 m n.p.m.

Faza I

Faza ta dzieli się na dwie podfazy. Podfaza I A wyznacza okres pojawienia się osadnictwa na omawianym obszarze i zaadaptowania go do pełnienia funkcji osiedla obronnego we wczesnej epoce żelaza. Podfaza I B wyznacza moment naprawy starszych umocnień.

W podfazie I A, jednostką, która wyznacza poziom użytkowy bezpośrednio poprzedzający rozpoczęcie budowy umocnień, jest zwarty, twardy, piaszczysty ił 10 o miąższości 15 cm, który jest zapewne poziomem pierwotnego humusu. Warstwę 10 przykrywał depozyt zwartego, ilastego piasku 3 z pojedynczymi kamieniami średnicy do 10 cm, oraz zwarty, ilasty piasek 2 z niedużą domieszką substan-

Ryc. 17. Wokiele, st. 1. Plan grodziska z naniesionymi wykopami archeologicznymi (oprac. R. Solecki)

cji organicznych i z pojedynczymi kamieniami średnicy do 10 cm, które tworzyły nasyp wału otaczającego majdan. Zaobserwowana w granicach wykopu wysokość nasypu dochodziła do 80 cm, a jego najwyższy punkt osiągał poziom 122,6 m n.p.m. Z warstwy 2 pobrano próbę węgla drzewnego do analizy radiowęglowej. Wynik po kalibracji dał przedział lat 507–362 p.n.e. z prawdopodobieństwem 95,4%¹³.

Bezpośrednio z tworzeniem nasypu wału należy wiązać powstanie zagłębienia przywałowego 15, które miało formę regularnego, nieckowatego w profilu wkopu o szerokości co najmniej 55 cm i głębokość do 30 cm. Najniższy zanotowany punkt zagłębienia osiągał poziom około 121,8 m n.p.m.

Na pewnym etapie funkcjonowania osiedla, w podfazie I B, starszy wał został dodatkowo umocniony. Z naprawą wału należy wiązać kolisty w planie i U-kształtny w profilu dołek postłupowy 8, którego średnica wynosiła 45 cm, a głębokość dochodziła do 40 cm. Jego wypełniskiem był lekko przemieszany ilasty piasek 7 z pojedynczymi drobinami węgla drzewnego. Z warstwy tej pobrano próbę węgla do analizy radiowęglowej. Wynik po kalibracji dał przedział lat 361–178 p.n.e. z prawdopodobieństwem 95,4%¹⁴.

Podczas naprawy starszego wału zostało zasypane zagłębienie przywałowe, które wypełniły ilasty piasek 9 z domieszką substancji organicznych i z pojedynczymi kamieniami średnicy do 15 cm oraz lekko ilasty piasek 14 z domieszką substancji organicznych.

Faza II

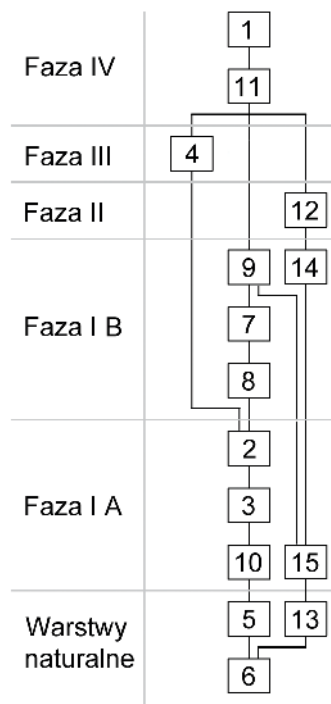
Fazę tę wyznacza pojawienie się na obszarze stanowiska osadnictwa, które można datować na okres średniowiecza. Poziom użytkowy na obszarze majdanu wyznacza piaszczysty il 12 z niewielką domieszką substancji organicznych, miąższości do 10 cm.

Faza III

Faza ta wyznacza okres po opuszczeniu stanowiska w okresie średniowiecza. Jako warstwę erozyjną zakwalifikowano ilasty piasek 4 z pojedynczymi kamieniami średnicy do 10 cm, widoczny na zewnętrznym stoku wału.

¹³ Analiza przeprowadzona w Poznańskim Laboratorium Radiowęglowym, próba nr Poz-121117.

¹⁴ Analiza przeprowadzona w Poznańskim Laboratorium Radiowęglowym, próba nr Poz-118400.

Ryc. 18. Wokiele, st. 1. Diagram relacji stratygraficznych (oprac. R. Solecki)

Faza IV

Faza ta wyznacza wspólny poziom użytkowy stanowiska. Warstwy przypisane do tej fazy to lekko ilasty piasek 11 z wyraźną domieszką substancji organicznych i pojedynczymi kamieniami średnicy do 10 cm i miąższości do 25 cm oraz piaszczysto-ilasta, humusowa ziemia 1 miąższości do 30 cm. Ta druga jest poziomem dzisiejszego humusu leśnego.

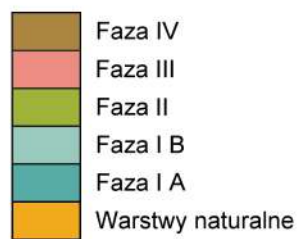
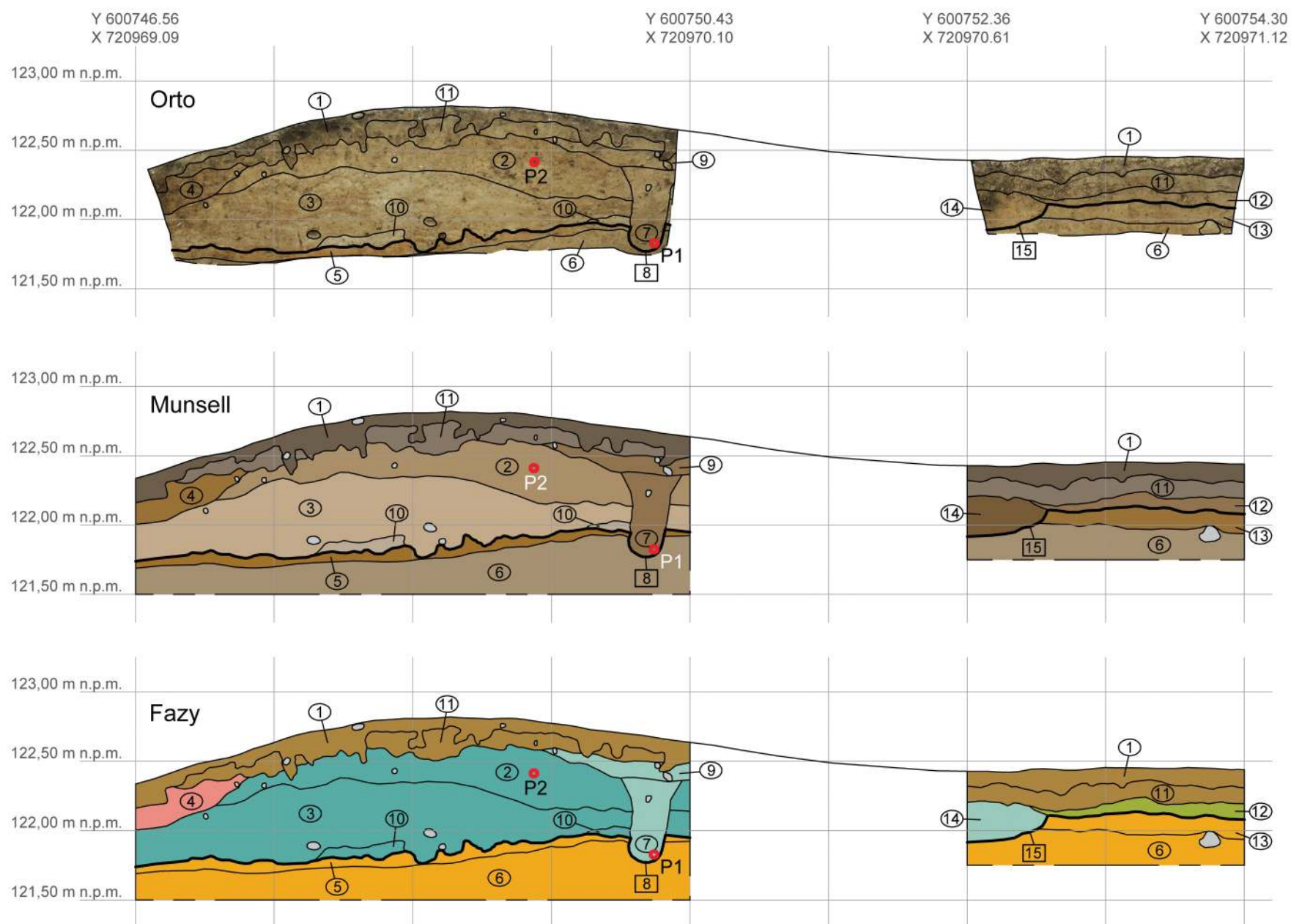
ZNALEZISKA

RAFAŁ SOLECKI I DANIEL SKOCZYŁAS

Na materiał zabytkowy pozyskany w trakcie badań archeologicznych grodziska w Wokielach, st. 1, w 2019 roku składa się zbiór fragmentów ceramiki oraz zabytki wydzielone.

Ceramika

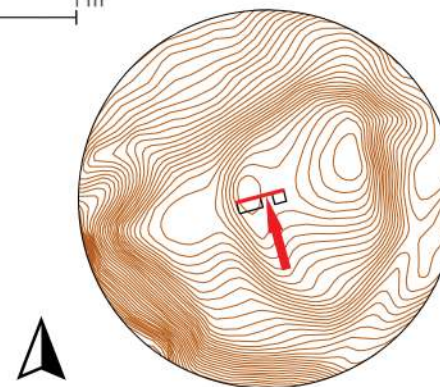
W trakcie badań pozyskano jedynie dwa fragmenty naczyń ceramicznych. Pierwszy znaleziono w warstwie 3 i jest to niewielki – o średnicy poniżej 3 cm – fragment brzuśca, który można łączyć zarówno z wczesną epoką żelaza, jak i wczesnym średniowieczem. Drugi fragment znaleziono na powierzchni stanowiska, na wypłaszczeniu poniżej nasypu wału. Jest to fragment brzuśca naczynia wypalonego w atmosferze redukcyjnej z dobrze wyrobionej masy ceramicznej (ryc. 21). Na powierzchni naczynia widoczny jest charakte-

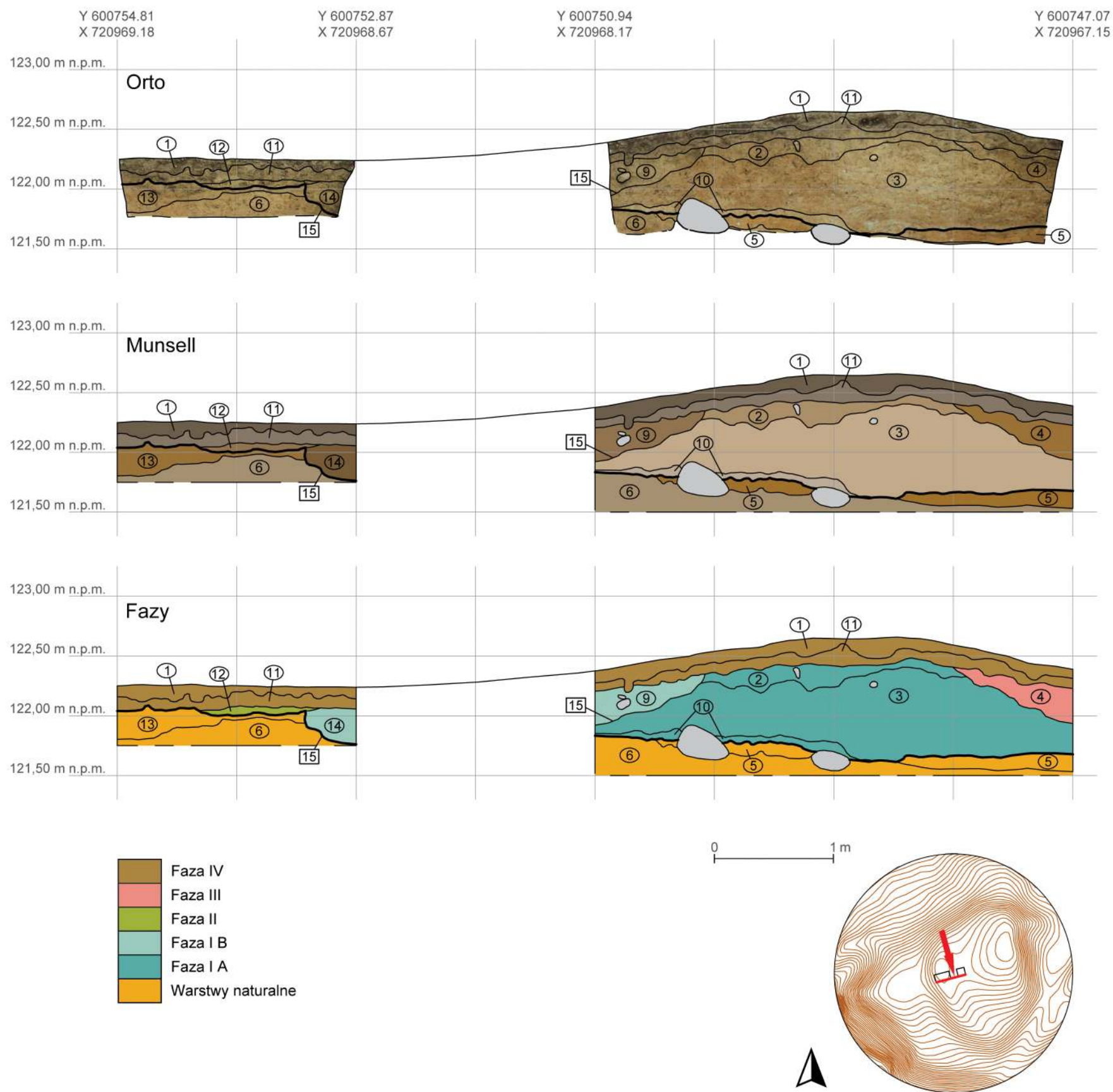
P1 - lata 361-178 p.n.e. (prawdopodobieństwo 95,4%)

P2 - lata 507-362 p.n.e. (prawdopodobieństwo 95,4%)

0 1 m

Ryc. 19. Wokiele, st. 1. Stratygrafia nawarstwień w obrębie wału i zagłębienia przywałowego - wykop 1 i 2 (oprac. R. Solecki i D. Skoczylas)

Ryc. 20. Wokiele, st. 1. Stratygrafia nawarstwień w obrębie wału i zagłębienia przywałowego - wykop 1 i 2 (oprac. R. Solecki i D. Skoczylas)

Tabela 1. Wokiele, st. 1. Katalog warstw i obiektów oraz ich zależności stratygraficznych (oprac. R. Solecki)

Numer jednostki	Numer obiektu	Numer wykopu	Współrzędne X, Y (PUWG 1992)	Opis jednostki stratygraficznej	Barwa (Munsell)	Pozycja stratygraficzna	
						Znajduje się pod	Znajduje się nad
1	-	1, 2	X720969-720974; Y600745-600753	Piaszczysto-ilasta, humusowa ziemia; miąższość do 30 cm; humus leśny	10YR 4/2	-	2, 4, 9, 11
2	-	1	X720969-720974; Y600745-600753	Zwarty, ilasty piasek z niewielką domieszką substancji organicznych i pojedynczymi kamieniami średnicy do 10 cm; miąższość do 80 cm; nasyp wału grodziska	10YR 6/4	4, 7, 8, 9, 11	3
3	-	1	X720969-720974; Y600745-600753	Zwarty, ilasty piasek z pojedynczymi kamieniami średnicy do 10 cm; miąższość do 80 cm; nasyp wału grodziska	10YR 7/3	2, 4, 7, 8	5, 10
4	-	1	X720969-720971; Y600745-600747	Ilasty piasek z pojedynczymi kamieniami średnicy do 10 cm; miąższość do 30 cm; warstwa erozyjna nasypu wału	10YR 5/6	11	2, 3
5	-	1	X720969-720973; Y600745-600750	Zwarty, twardy, piaszczysty ił; miąższość do 15 cm; warstwa naturalna	10YR 5/8	3, 7, 10	6
6	-	1, 2	X720969-720974; Y600745-600753	Zwarty, twardy, lekko piaszczysty ił z pojedynczymi kamieniami średnicy do 45 cm; warstwa naturalna	10YR 6/3	5, 10, 14	-
7	8	1	X720971-720973; Y600748-600749	Lekko przemieszany ilasty piasek z pojedynczymi drobinami węgla drzewnego; miąższość do 60 cm; wypełnisko obiektu [8]	10YR 5/4	9	2, 3, 5, 6, 8, 10
8	8	1	X720971-720973; Y600748-600749	Uchwycony fragmentarycznie wkop, prawdopodobnie kolisty w planie, U-kształtny w profilu; zanotowane wymiary to średnica 45 cm i głębokość do 60 cm; dół postępujący	-	7	2, 3, 5, 6, 10
9	-	1	X720970-720973; Y600748-600750	Ilasty piasek z domieszką substancji organicznych i pojedynczymi kamieniami średnicy do 15 cm; miąższość do 30 cm; warstwa erozyjna nasypu wału	10YR 5/4	1, 11	2, 3, 7
10	-	1	X720969-720974; Y600745-600753	Zwarty, twardy, piaszczysty ił; miąższość do 15 cm; poziom użytkowy bezpośrednio poprzedzający sypanie wału	10YR 7/2	3, 7, 8	5, 6
11	-	1, 2	X720969-720974; Y600745-600753	Lekko ilasty piasek z wyraźną domieszką substancji organicznych i pojedynczymi kamieniami średnicy do 10 cm; miąższość do 25 cm; warstwa akumulacyjna narosła po opuszczeniu stanowiska	10YR 5/2	1	2, 4, 9, 12, 14
12	-	2	X720971-720974; Y600750-600753	Piaszczysty ił z lekką domieszką substancji organicznych; miąższość do 10 cm; zapewne poziom użytkowy z okresu funkcjonowania grodziska	10YR 5/4	11	13, 14
13	-	2	X720971-720974; Y600750-600753	Zwarty, piaszczysty ił z lekką domieszką substancji organicznych; miąższość do 15 cm; warstwa naturalna	10YR 5/6	12, 14, 15	6
14	15	2	X720971-720974; Y600750-600752	Lekko ilasty piasek z domieszką substancji organicznych; miąższość do 30 cm; wypełnisko obiektu [15]	10YR 4/4	11, 12	6, 13, 15
15	15	2	X720971-720974; Y600750-600752	Fragmentarycznie uchwycony wkop; zanotowana szerokość do 55 cm i głębokość do 30 cm; prawdopodobnie zagłębienie przywałowe	-	14	6, 13

rystyczny ornament w formie pionowych karbów długości około 6 mm, położonych jeden przy drugim w odstępie około 1 mm od siebie i tworzących prawdopodobnie dookólny pas. Wykonano go zapewne przy pomocy radełka. Naczynia wykonane w tej samej technologii i analogicznie zdobione znane są chociażby z Ostródy, z warstw datowanych na drugą połowę XIV wieku¹⁵, czy z Torunia z obiektu datowanego na XIV wiek¹⁶.

Zabytki wydzielone

Zdecydowanie liczniejszą grupę tworzą zabytki metalowe lub ich fragmenty w liczbie 19, które pozyskano z warstwy humusu w trakcie przygotowywania powierzchni stanowiska do nieinwazyjnych badań geofizycznych. Lokalizację zabytków przedstawia ryc. 22.

Najliczniejszym typem zabytków w tej grupie są żelazne gwoździe lub ich fragmenty, których znaleziono łącznie 8 sztuk. Jest to jedyny typ zabytku metalowego, który występował na majdanie grodziska – w liczbie 5 sztuk. 3 gwoździe znaleziono na obszarze grobli. Z tego zbioru 7 gwoździ można sklasyfikować według typologii zaproponowanej przez Łukasza Siczka¹⁷. 3 gwoździe (tabl. 1:1–3) należały do grupy E, ponieważ charakteryzują się wyraźnie i równomiernie wyodrębnioną główką w stosunku do ostrza. Interpretowane są jako uniwersalne łączniki. Dwa gwoździe (tabl. 1:4–5) można przypisać do grupy A, którą wyróżnia brak wyraźnie wyodrębnionej główki. Także są interpretowane jako uniwersalne łączniki. 2 gwoździe (tabl. 1:6–7) przypisano do grupy N, która wyróżnia się główką o dużych rozmiarach. Wykorzystywano je najczęściej jako gwoździe „ozdobne i wzmacniające drzwi i skrzynie”, ale także „do przybijania zawiasów i okuć” oraz „do mocowa-

nia okuć kół wozu”¹⁸. Ostrze gwoździa wygięte w kształt litery U (tabl. 1:8) mogło spełniać funkcję skobla¹⁹.

Do grupy narzędzi można zaliczyć dwa narzędzia tnące. Przy opisie zostanie zastosowana terminologia zaproponowana przez Przemysława Michalika²⁰. Pierwsze narzędzie to fragment noża (tabl. 1:10) o zachowanej długości 106 mm. Ma on trzpień w formie listwy długości 43 mm, szerokości 18 mm i grubości 3 mm, na której znajduje się otwór na nit do mocowania okładziny. W obrębie głowni krawędź tylca jest wyraźnie załamana w kierunku osi noża. Ostrze jest łukowate, lekko zagięte ku osi noża. Według klasyfikacji Gerharda Holtmanna, trzpień tego noża należy do grupy B.1.1., która zaczyna się upowszechniać około połowy XIV wieku²¹. Drugie narzędzie to najpewniej fragment głowni półkoska lub sierpa (tabl. 1:11). Jego zachowana długość to 122 mm, a szerokość dochodzi do 35 mm. Krawędź tylca jest łukowato wygięta i lekko zachylona, tworząc na całej długości grzbiet wysokości około 4 mm. Krawędź ostrza jest zniszczona przez korozję. Narzędzia tego typu ulegały niewielkim zmianom na przestrzeni wieków – przykładowo zbliżoną formę mają półkoski z Radomia, gm. *loco*, datowany na okres średniowiecza lub nowożytności²² i półkoski z Pakoszwówki, gm. Sanok, datowane na okres lateński²³. W takim przypadku, zwłaszcza gdy zabytek jest uszkodzony, określenie jego szczegółowej chronologii jest problematyczne.

Trudnym do zidentyfikowania znaleziskiem jest brązowe okucie (tabl. 2:5). Ma ono postać kwadratowej, ażurowej blaszki o boku około 5 cm, w której wycięto i wyłobiono stylizowany kwiat. Zabytkiem o podobnej formie jest okucie uprząży końskiej z cementarzyska w Kłincówce, st. 1, datowane na około XI–XIII wiek²⁴. Zabytki o zbliżonym kształcie mogą być jednak także elementami ozdobnych opraw ksiąg²⁵.

9 cm

Ryc. 21. Wokiele, st. 1. Fragment ceramiki z okresu średniowiecza (rys. B. Karch)

¹⁸ Siczek 2016: 171–174.

¹⁹ Łukomiak 2016: 142–143.

²⁰ Michalik 2007: 17–21.

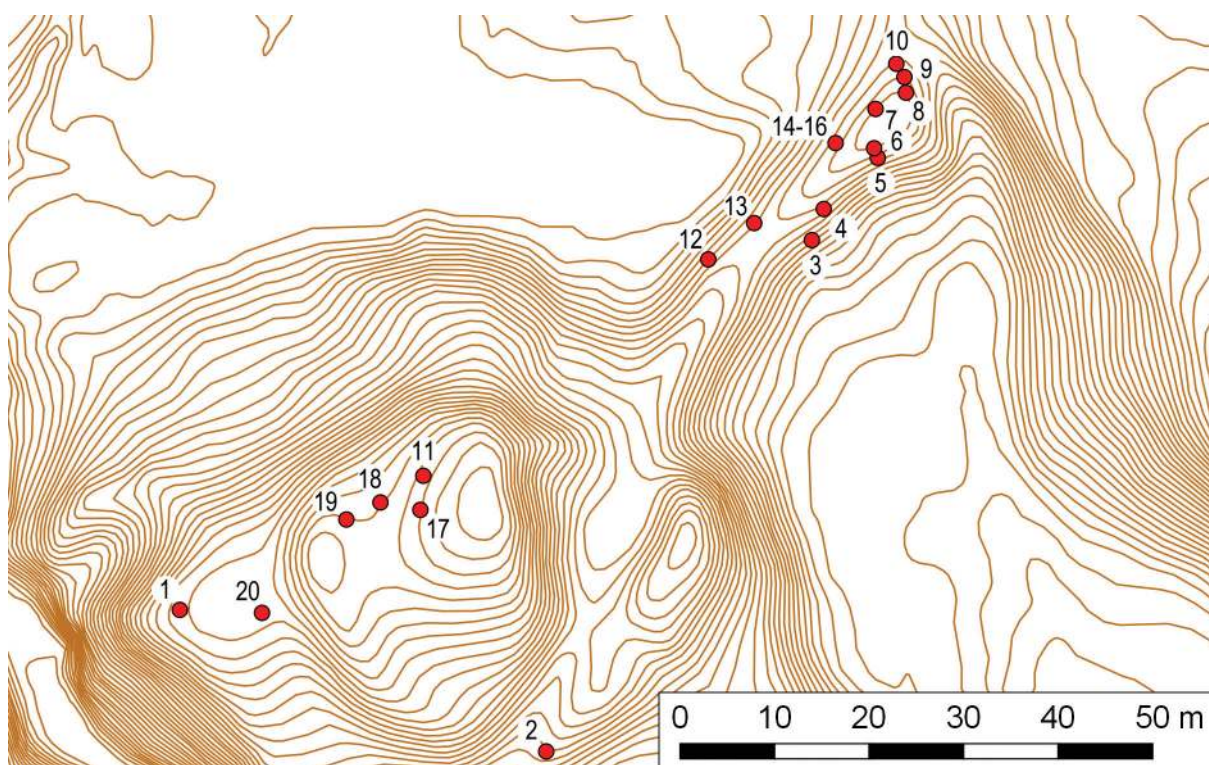
²¹ Holtmann 1993: 192–208.

²² Trzeciecki, Auch i Stańczuk 2020: 231, 466.

²³ Bochnak, Kotowicz i Opielowska 2016: 215–222.

²⁴ Shiroukhov 2015: 260, 263; Kulakov 2018: 101–102.

²⁵ Kurpik 1982.

Ryc. 22. Wokiele, st. 1. Planigrafia zabytków pozyskanych z badań powierzchniowych: 1) ceramika (ryc. 20), 2) półkosek (tabl. 1:11), 3) gwóźdź (tabl. 1:1), 4) nóż (tabl. 1:10), 5) podkowa (tabl. 2:1), 6) gwóźdź (tabl. 1:3), 7) okucie brązowe (tabl. 2:5), 8) grudka aluminium (tabl. 1:9), 9) gwóźdź (tabl. 1:2), 10) kłamra skutnicza (tabl. 2:8), 11) gwóźdź (tabl. 1:6), 12) raki (tabl. 2:7), 13) sprzączka (tabl. 2:6), 14–16) wędzidło (tabl. 2:1) i kolce (tabl. 2:3–4), 17) gwóźdź (tabl. 1:7), 18) gwóźdź (tabl. 1:5), 19) gwóźdź (tabl. 1:4), 20) zagięty gwóźdź (tabl. 1:8) (oprac. J. Baszyński)

Problematycznym w interpretacji zabytkiem jest pręcik (tabl. 2:2) długości 102 mm, średnicy 7 mm, w którego centralnym odcinku znajduje się wygięte uszko długości 33 mm i szerokości 20 mm. Zabytek o takiej formie można interpretować jako fragment wędzidla munsztukowego. Taka forma, o silnie wygiętym kabłąku, jest znana od okresu rzymskiego (ale nie z obszaru Polski)²⁶ i stosowana jest do czasów współczesnych. Na obszarze dzisiejszej Polski munsztuk mógł się pojawić już w pierwszej połowie XIII wieku²⁷. Opiswany przedmiot jest jednak dość krótki i mając na uwadze, że na jego końcach powinny być jeszcze zamontowane czanki, to mógłby pasować jedynie do pyska małego konia. Bardziej prawdopodobną interpretacją jest więc, że jest to ucho wiadra, którego ramiona z kolei są zazwyczaj krótsze – na przykład ucho wiadra z Opola, gm. *loco*²⁸, lub ze Szczecina²⁹. Zabytek o podobnie uformowanym uszku znaleziony w Plemiętach, gm. Gruta, został zinter-

pretowany jako skobel³⁰.

Ponadto na obszarze grobli znaleziono także:

- fragment podkowy (tabl. 2:1), który można zaliczyć do typu VI/3 według klasyfikacji Józefa Kaźmierczyka, który datowany jest generalnie na XIII–XV wiek³¹,
- żelazne raki (tabl. 2:7) o formie analogicznej do tej ze średniowiecznych warstw grodziska w Łodygowie, st. 1, gm. Kisielice³² i grodziska w Bachotku, gm. Brodnica³³,
- żelazną sprzączkę pasa w kształcie litery D (tabl. 2:6), o wymiarach 33×69 mm, dla której analogie znane są między innymi z Plemięt, gm. Gruta³⁴, z Fromborka, gm. *loco*³⁵. Konteksty znalezienia wspomnianych sprzączek datowane są na około XIV – początek XV wieku,
- kłamrę skutniczą (tabl. 2:8), którą według klasyfikacji Karela Vliermana można przy-

³⁰ Kola 1985a: 69, 76

³¹ Kaźmierczyk 1978: 97.

³² Kobylińska 2017e: 42–43.

³³ Grążawski 1988: 330–331.

³⁴ Kochanowski 1985: 165–171.

³⁵ Gajewska i Kruppé 1960: 96.

²⁶ Gawroński 2018.: 315–319.

²⁷ Nowakowski 2003.

²⁸ Kaźmierczyk 1965: 486–488.

²⁹ Rulewicz 1984: 162–163

Tablica 1. Wokiele, st. 1. Zabytki wydzielone (fot. R. Solecki)

Tablica 2. Wokiele, st. 1. Zabytki wydzielone (fot. R. Solecki)

pisać do typu E, który zaczyna być stosowany od około połowy XIV wieku³⁶.

- dwa żelazne pręciki (tabl. 2:3–4) długości 45 mm i średnicy 4 mm, których centralne odcinki oraz końce są lekko wygięte w tym samym kierunku, a końce dodatkowo ścięniają się. Są najpewniej fragmenty ogniwka łańcucha. Analogiczne znane są z datowanej na około XIV – początek XV wieku wieży mieszkalnej w Plemiętach, gm. Gruta³⁷,
- nieregularną grudkę aluminium (tabl. 1:10) będącą najpewniej zniszczoną, współczesną plombą towarową.

CHRONOLOGIA I DZIEJE GRODZISKA W WOKIELACH, ST. 1

RAFAŁ SOLECKI

Dotychczas chronologię grodziska w Wokielach określano jako wczesnośredniowieczną i wiązano je z osadnictwem pruskim. Chronologia ta była ustalona na podstawie opinii H. Crome³⁸, gdyż w trakcie przeprowadzonej w 2004 roku weryfikacji nie pozyskano żadnego materiału zabytkowego³⁹. Takie datowanie i afiliacja kulturowa powielane są w informacjach turystycznych dotyczących tego miejsca. Przykładem może być zapis na tablicy informacyjnej umieszczonej przy grodzisku „Staropruskie grodzisko określane przez miejscową ludność „szwedzkimi szańcami”. O pruskim pochodzeniu grodziska świadczą do dziś zachowane okoliczne nazwy wiosek takie jak: Kumkiejmy, Wokiele czy Dulsin. Natomiast nawiązanie nazwy góry do czasów wojen szwedzkich, wiąże się z kompletnym wyludnieniem tych terenów w tamtym czasie i ponownym zasiedleniem nowymi osadnikami. Zerwana ciągłość historyczna spowodowała, że przekaz ustnej tradycji sięgał tylko do XVII wieku⁴⁰.

Przeprowadzone w ramach projektu Katalog grodzisk Warmii i Mazur w 2019 roku badania archeologiczne wykazały, że możliwe jest wydzielenie co najmniej dwóch horyzontów chronologicznych użytkowania stanowiska. Najstarsze ślady osadnictwa – określone jako Faza I – zostały zidentyfikowane w W1

w postaci nasypu formującego wał oraz jednego dołu posłupowego. Z jednostek stratygraficznych związanych z tą fazą pozyskano tylko jeden fragment ceramiki, nieposiadający jednoznacznych cech diagnostycznych. Chronologię tej fazy ustalono natomiast na podstawie analizy radiowęglowej prób węgla. Pierwsza pochodziła z wypełniska dołu posłupowego. Wynik po kalibracji wskazał przedział lat 361–178 p.n.e. z prawdopodobieństwem 95,4%⁴¹. Druga próba pochodziła z nasypu wału. Wynik jej datowania po kalibracji wskazał przedział lat 507–362 p.n.e. z prawdopodobieństwem 95,4%⁴². Wynika stąd, że we wczesnej epoce żelaza, szacunkowo od końca okresu halsztackiego D aż po okres lateński C, na obszarze tym funkcjonowało osiedle obronne. Na obecnym etapie badań nie jest możliwe stwierdzenie, czy było to osadnictwo ciągłe, czy dwa krótsze epizody osadnicze. Nie jest możliwe także odtworzenie formy osiedla, gdyż obiekty i warstwy związane z tym horyzontem chronologicznym zostały silnie zniszczone w młodszych okresach.

Kolejna faza osadnicza widoczna jest w W1 i W2 i należy ją wiązać z wytworzeniem się poziomego użytkowego na obszarze majdanu. Z jednostki stratygraficznej związanej z tą fazą nie pozyskano żadnego materiału zabytkowego ani prób węgla, które mogłyby pomóc w określeniu chronologii.

W wyniku czyszczenia powierzchni stanowiska na potrzeby przeprowadzenia geofizycznych badań nieinwazyjnych natrafiono na liczne zabytki metalowe i jeden fragment ceramiki naczyniowej, które można generalnie datować na XIV–XV wiek. Ten horyzont osadniczy można wiązać z lokowaniem w 1339 roku wsi Gałajny⁴³. Nieco młodszą chronologię ma wzmianka datowana na 1415 rok, informująca o czynszu pobieranym z młyna znajdującego się we wsi *Gelien* – zapewne Gałajny, a także informacja z 1437 roku, informująca o czynszu pobieranym z młyna we wsi *Gelyen* oraz wsi *Comekaynen/Kumkeim* – zapewne Kumkiejmy. W dokumencie z 1415 i 1437 roku jest także zaznaczone, że młyn

³⁶ Vlierman 1996: 29–42; Ossowski 2010: 45–46.

³⁷ Kola 1985a: 69, 78.

³⁸ Crome 1937: 109.

³⁹ Informacja z KEZA stanowiska Wokiele.

⁴⁰ Cytat z tablicy informacyjnej umieszczonej przy grodzisku Wokiele.

⁴¹ Analiza przeprowadzona w Poznańskim Laboratorium Radiowęglowym, próba nr Poz-118400.

⁴² Analiza przeprowadzona w Poznańskim Laboratorium Radiowęglowym, próba nr Poz-121117.

⁴³ Hein 1944: 183–184, dokument 255. W dokumencie tym wieś wymieniona jest pod nazwą *Gallehnen*.

we wsi *Gelien/Gelyen* stoi pusty⁴⁴. Prawdopodobnie więc w drugiej połowie XIV wieku obszar starszego osiedla obronnego został zaadaptowany do pełnienia funkcji młyna wodnego, przynależnego do jednej z dwóch wymienionych wsi. Na taką interpretację wskazuje charakterystyczna forma założenia – grobla przegradzająca dolinę potoku na północny-wschód od stanowiska i spiętrzająca wodę (ryc. 9). Kanał ulgi widoczny jest w mikrotopografii terenu na granicy pomiędzy północnym krańcem grobli i krawędzią doliny (ryc. 10). By usypać wspomnianą groblę zniszczono częściowo wschodnią część starszego osiedla (ryc. 8). Młyn funkcjonował zapewne do początku drugiej dekady XV wieku (przy założeniu, że przynależał do wsi Gałajny) lub do połowy XV wieku (przy założeniu, że przynależał do wsi Kumkiejmy), gdyż nie jest wymieniany w młodszych źródłach. Zniszczeniu mógł ulec w wyniku wojny gło-

⁴⁴ *Comekaynen/Kumkeim*, Worja, Krei Balga i *Gelyen/Gelien*, Worja, Krei Balga [w:] Thielen 1958: 39 (dokument 146 i 147), 148, 155; Kubicki 2012: 311, 444, 465.

dowej z 1414 roku lub wojny trzynastoletniej z lat 1454–1466⁴⁵. Wojny te doprowadziły między innymi do znacznych zniszczeń starszego majątku w Gałajnach, który w połowie XVI wieku został założony powtórnie⁴⁶.

Na obecnym etapie badań nie jest możliwe jednoznaczne ustalenie, czy we wczesnym średniowieczu funkcjonowało w Wokielach grodzisko pruskie. W trakcie badań, w warstwach kulturowych nie natrafiono na materiał zabytkowy, który jednoznacznie można by wiązać z tym okresem. Jedynym wyjątkiem może być brązowe okucie, które jednak jest wyrobem unikalnym i nie można wykluczyć, że powstało nieco później niż we wczesnym średniowieczu. Prace ziemne związane z aranżacją *plateau* majdanu w fazie II i wytworzeniem się warstwy kulturowej można łączyć z budową młyna w XIV wieku. Taka interpretacja stawiałaby pod znakiem zapytania istnienie grodziska pruskiego w Wokielach.

⁴⁵ Kubicki 2012: 311.

⁴⁶ Petraszko i Wakar 1987b: 288–289.

WYKAZ CYTOWANEJ LITERATURY

Achremczyk, S.

2010. *Historia Warmii i Mazur. Tom I: Pradzieje – 1772*. Olsztyn: Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie.

Adamiec, J., P. Czernic i K. Zdeb

2019. Dokumentacja wyników badań geofizycznych – georadarowych (GPR) przeprowadzonych na obszarze trzech stanowisk archeologicznych w ramach projektu NPRH „Katalog grodzisk Warmii i Mazur. Część II. Warmia wschodnia i Natangia” – cz. 2 Gładysze. Raport w archiwum Instytutu Archeologii UKSW w Warszawie.

Antoniewicz, J.

1954. Zagadnienie wczesnożelaznych osiedli obronnych na wschód od dolnej Wisły i w dorzeczu rzeki Pregoty. *Wiadomości Archeologiczne* XX/4: 327–368.

1964. Osiedla obronne okresu wczesnożelaznego w Prusach. *Światowit* 25: 5–211.

Białyński G.

2019. Zarys dziejów osadnictwa na Mazurach. *Echa Przeszłości* 20/1: 335–348.

Biermann, F., Ch. Herrmann i A. Koperkiewicz

2019. Alt-Wartenburg. Gründung und Untergang einer Lokationsstadt in der „Großen Wildnis”, [w:] G. Köster i Ch. Link (red.), *Faszination Stadt: die Urbanisierung Europas im Mittelalter und das Magdeburger Recht*: 274–284. *Magdeburger Museumschriften* 17. Dresden: Sandstein Verlag.

Biskup, M.

1983. Uwagi o problemie osadnictwa i sieci parafialnej w Prusach Krzyżackich w wiekach XIV–XV. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 2–3: 199–217.

Biskup, M. i G. Labuda

1986. *Dzieje Zakonu Krzyżackiego w Prusach*. Gdańsk: Wydawnictwo Morskie.

Bitner-Wróblewska, A. i A. Piotrowski

1990. Wały podłużne w okolicach Biskupca w woj. olsztyńskim: przyczynek do pochodzenia i chronologii tego typu obiektów na obszarze południowej Warmii. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 1–4: 133–140.

Bochnak, T., P. Kotowicz i Z. Opielowska

2016. Dwa celtyckie depozyty przedmiotów żelaznych z Pakoszówki, pow. sanocki. *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego* 37: 209–246. DOI: 10.15584/misroa.2016.37.11

Buko, A.

1990. Wykorzystanie zjawiska erozji ceramiki w analizach procesów formowania się stanowisk osadniczych. *Sprawozdania Archeologiczne* 42: 349–359.

Cieśliński, A.

2014. Kopce kultury wielbarskiej z Mazowsza i Podlasia a tzw. typ rostołcki – próba nowego spojrzenia na związki cmentarzysk kurhanowych z Północnej i Wschodniej Polski. *Wiadomości Archeologiczne* 65: 45–93.

Chojnacka-Banaszkiewicz, A.

2017a. Stary Folwark, st. 1: znaleziska, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Katalog grodzisk Warmii i Mazur. Tom 1*: 129–182. Warszawa: Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie i Fundacja Res Publica Multiethnica.

2017b. Stary Folwark, st. 1: chronologia stanowiska, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Katalog grodzisk Warmii i Mazur. Tom 1*: 191–193. Warszawa: Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie i Fundacja Res Publica Multiethnica.

Chojnacka-Banaszkiewicz, A., i D. Wach

2017. Stary Folwark, st. 1: położenie grodziska i jego forma, badania archeologiczne, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Katalog grodzisk Warmii i Mazur 1*: 108–128, Warszawa: Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie i Fundacja Res Publica Multiethnica.

Chudziak, W. i J. Bojarski

2019. (red.) *Wczesnośredniowieczne grodziska w Polsce. Tom 1. Powiat bydgoski*. Wrocław: Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, Instytut Archeologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Chudziak, W. i M. Weinkauff

2019. (red.) *Wczesnośredniowieczne grodziska w Polsce. Tom 7. Powiat toruński*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika

Chudziakowa, J.

1974. *Kultura łużycka na obszarze międzyrzecza Wisły, Drwęcy i Osy*. Warszawa-Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Towarzystwo Naukowe w Toruniu.

Clark, J., G. Egan i N. Griffiths

1995. Harness fittings, [w:] J. Clark (red.), *The medieval horse and its equipment c. 1150 – c. 1450*: 43–74. *Medieval Finds from Excavations in London* 5. Londyn: Museum of London.

Crome, H.

1937. Karte und Verzeichnis der vor- und frühgeschichtlichen Wehranlagen in Ostpreussen. *Altpreußen* 2: 97–125.

1940. Verzeichnis der Wehranlagen Ostpreußens. *Prussia: Zeitschrift für Heimatkunde* 34: 83–154.

- Cymbalak, T.
2006. Wybrane znaleziska podkówki do butów z terenu Czech na tle analogii środkowoeuropejskich. *Archaeologica Pragensia* 18: 263–282.
- Dąbrowska, T.
1996. Krzesiwa typu skandynawskiego z Kamieńczyka, woj. Ostrołęka, [w:] W. Nowakowski (red.) *Concordia. Studia poświęcone Jerzemu Okuliczowi-Kozarynowi w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin*: 45–49. Warszawa: Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego.
- Dąbrowski, J.
1997. *Epoka brązu w północno-wschodniej Polsce*. Białystok: Białostockie Towarzystwo Naukowe, Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk.
- Demińska, M. i Z. Podwińska
1978. Historia Kultury Materialnej Polski. Tom I od VII do XII wieku, [w:] W. Hensel i J. Pazdur (red.), *Historia Kultury Materialnej Polski w zarysie*. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Dziegielewska, K., R. Szczerba i B. Chudzińska
2006. Osadnictwo z wczesnej epoki brązu, okresu halsztackiego i starszego okresu przedrzymskiego oraz ślady działalności człowieka w czasach średniowiecznych i nowożytnych na stanowisku 17 w Podłężu, pow. wielicki. *Raport 2005–2006*: 315–348.
- Eckhart, B.
1930. Die Geschichte des Kirchdorfes Schnellwalde [w:] W. Friedrich (red.), *Aus Vergangenheit und Gegenwart des Kreises Mohrungen: Selbstverlag des Kreis Ausschusses in Mohrungen*: 46–81. Morąg.
- Engel, M. i C. Sobczak
2019. Atlas Grodzisk Jaćwieży. Nowe spojrzenie na Góry Zamkowe, Szwedzkie szańce i Piłokalnie, [w:] K. Chrzan, S. Moździoch i S. Rodek (red.), *Współczesne metody badań wczesnośredniowiecznych grodzów Europy Środkowo-Wschodniej*: 63–80. Wrocław: Wydawnictwo Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk.
- Filip, J.
1956. *Keltové ve střední Evropě*. Praga: Československá Akademie Věd.
- Gackowski, J.
2017. Osiedla nawodne kultury kurhanów zachodniobałtyjskich w krajobrazie naturalnym i kontekście kulturowym północno-wschodniej Polski. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 1(295): 3–22.
- Gackowski, J. i Sz. Rosołowski
2020a. Katalog zabytków, [w:] J. Gackowski i H.P. Dąbrowski (red.), *Znalezisko gro-
madne przedmiotów metalowych kultury łużyckiej w Brudzynie, pow. żninski*: 57–82. Biskupin-Toruń: Muzeum Archeologiczne w Biskupinie i Polskie Towarzystwo Historyczne.
- 2020b. Wyroby z brązu i żelaza: analiza kulturowo-chronologiczna, [w:] J. Gackowski i H.P. Dąbrowski (red.), *Znalezisko gro-
madne przedmiotów metalowych kultury łużyckiej w Brudzynie, pow. żninski*: 83–114. Biskupin-Toruń: Muzeum Archeologiczne w Biskupinie i Polskie Towarzystwo Historyczne.
- Gałązka, D.
2009. *Objaśnienia do Szczegółowej Mapy Geologicznej Polski: 1:50 000. Arkusz Lubawa (211)*. Warszawa: Państwowy Instytut Geologiczny.
- Gałązka, D. W. Skrobot i A. Szarzyńska
2015. *Wzgórza Dylewskie. Geologia, krajobraz, antropologia przestrzeni*. Olsztyn: Wydawnictwo Mantis.
- Gawroński, R.
2018. *Roman horsemen against Germanic tribes. The Rhineland frontier cavalry fighting styles 31 BC–AD 256*. *Archaeologica Here-ditas* 12. Warszawa: Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.
- Gedl, M.
1983. *Die Nadeln in Polen I (Frühe und ältere Bronzezeit)*. *Prähistorische Bronzefunde* XIII/7. München: C.H. Beck-Verlag.
- Giemza, A.
2015a. *Objaśnienia do Szczegółowej Mapy Geologicznej Polski: 1:50.000. Arkusz Toprzniny (35)*. Warszawa: Państwowy Instytut Geologiczny.
- 2015b. *Objaśnienia do Szczegółowej Mapy Geologicznej Polski: 1:50.000. Arkusz Wojciechy (63)*. Warszawa: Państwowy Instytut Geologiczny.
- Gierlach, B.
1966. Zabytki metalowe, [w:] J. Gąssowski, B. Gierlach i E. Kowalczyńska (red.), *Materiały wykopaliskowe z Zamku Królewskiego w Warszawie. Tom I*: 141–150. Warszawskie Materiały Archeologiczne 1. Warszawa: Prezydium Stołecznej Rady Narodowej – Wydział Kultury, Urząd Konserwatorski M. St. Warszawy – Konserwator Zabytków Archeologicznych.
- Głosek, M.
1984. *Miecze środkowoeuropejskie z X–XV wieku*. Warszawa: Wydawnictwa Geologiczne.
- Grabarczyk, T. i O. Ławrynowicz
2013. Falchion and its technology in Poland (14th–16th centuries). *Fasciculi Archaeologiae Historicae* 26: 51–61.

- Gajewska, M. i J. Kruppé
1960. Badania archeologiczne w 1958 roku na Wzgórzu Katedralnym we Fromborku. *Rocznik Olsztyński* III: 81–103.
- Grażawski, K.
1988. Średniowieczny gródek rycerski w Barchotku na ziemi chełmińskiej w świetle badań archeologicznych. *Sprawozdania Archeologiczne* 40: 317–341.
2013. Sprawozdanie z archeologicznych badań weryfikacyjnych przeprowadzonych w Radomnie w 2011 roku, [w:] E. Fudzińska (red.), *XVIII Sesja Pomorzoznawcza. Vol. 1. Od epoki kamienia do wczesnego średniowiecza. Materiały z konferencji 16–18 listopada 2011*: 125–131, Malbork: Muzeum Zamkowe.
2019. Research in castles located in the Mazovian-Prussian border zone. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 4(306): 808–824.
- Gula, J.
1975. Badania wykopaliskowe w latach 1968–1969 na terenie zamku w Ostródzie. *Wiadomości Archeologiczne* 39/3: 373–383.
- Hein, M.
1944. *Preußisches Urkundenbuch (1335–1341). Bd. 3, Lfg. 1.* Königsberg: Gräfe und Unzer.
- Herrmann, J.
2002. Tradition und Neubeginn ur- und frühgeschichtlicher Forschungen an der Berliner Akademie der Wissenschaft 1946–1952. Zum 110. Geburtstag von Wilhelm Unverzagt. *Sitzungsberichte der Leibniz-Sozietät* 54/3: 85–100.
- Heydeck, J.W.
1896. Steinkistengräber im Kreise Pr. Eylau, aufgedeckt im Herbst 1892. *Sitzungsberichte der Altertums-gesellschaft Prussia* 20: 67–74.
- Hoffmann, M.J.
1992. Kurhany z wczesnej epoki żelaza w Zielonicy, gmina Górowo Iławeckie, wojew. Olsztyn. *Zeszyty Muzeum Warmii i Mazur* 1: 91–110.
1999. *Źródła do kultury i osadnictwa południowo-wschodniej strefy nadbałtyckiej w I tysiącleciu p.n.e.* Rozprawy i Materiały Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie 177, Olsztyn: Towarzystwo Naukowe i Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego.
2000. *Kultura i osadnictwo południowo-wschodniej strefy nadbałtyckiej w I tysiącleciu p.n.e.* Rozprawy i Materiały Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie 191, Olsztyn: Towarzystwo Naukowe i Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego.
2005. Emil Hollack – nauczyciel, historyk i badacz pradziejów ziemi mrągowskiej. W 80. rocznicę śmierci. *Mrągowskie Studia Humanistyczne* 6–7: 17–27.
- Hoffmann, M.J. i A. Mackiewicz
2004. *Średniowieczne założenia obronne powiatu ostródzkiego*. Ostróda: Muzeum w Ostródzie.
- Hollack, E.
1908. *Erläuterungen zur vorgeschichtlichen Übersichtskarte von Ostpreußen. Im Auftrage des ostpreußischen Provinzial Verbandes bearbeitet und herausgegeben*. Glogau-Berlin: Kommissions Verlag von Carl Flemming.
- Holtmann, G.F.W.
1993. *Untersuchung zu mittelalterlichen und frühneuzeitlichen Messern*. Göttingen.
- Honczaruk, M. i L. Kacprzak
2014. *Objaśnienia do Szczegółowej Mapy Geologicznej Polski: 1:50.000. Arkusz Głębock (34)*. Warszawa: Państwowy Instytut Geologiczny.
- Jagodziński, M.
1997. *Archeologiczne ślady osadnictwa między Wisłą a Pasłęką we wczesnym średniowieczu. Katalog stanowisk*. Warszawa: Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk.
- Jaskanis, J.
2012. *Wodzowskie kurhany kultury wielbarskiej na Podlasiu*. Białystok: Muzeum Podlaskie w Białymstoku, Instytucja Kultury samorządu Województwa Podlaskiego.
- Jaskanis, J. i J. Okulicz
1981. Kultura wielbarska (faza cecelska), [w:] J. Wielowiejski (red.), *Prahistoria ziem polskich. Tom 5. Późny okres lateński i okres rzymski, 178–190*. Warszawa: Ossolineum.
- Józwiak, S.
2000. Powstanie i rozwój struktury administracyjno-terytorialnej Zakonu Krzyżackiego na południowych obszarach Prus Górnych do 1410 r. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 1: 3–27.
- Józwiak, S. i J. Trupinda
2019. Czas powstania krzyżackiego komturstwa w Pokarminie (Brandenburg) a kwestia chronologii wznoszenia tamtejszego zamku. *Studia z Dziejów Średniowiecza* 23: 100–113.
DOI: 10.26881/sds.2019.23.04
- Kaczyński, B., A. Mackiewicz i I. Zduńska
2018. Badania archeologiczne zamku biskupów chełmińskich w Lubawie w latach 2015–2016, [w:] S. Wadył, M. Karczewski i M. Hoffmann (red.), *Materiały do archeologii Warmii i Mazur. Tom 2*: 343–358. Warszawa-Białystok-Olsztyn: Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego,

- Wydział Historyczno-Socjologiczny Uniwersytetu w Białymstoku, Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.
- Kaniecki, A. i D. Brychcy
2010. Średniowieczne młyny wodne i ich wpływ na przemiany stosunków wodnych na przykładzie zlewni Obry Skwierzyńskiej. *Badania Fizjograficzne Seria A – Geografia Fizyczna* 61: 145–156.
- Karczewski, M.
2000. „Dwustożkowate naczynia zdobione zaszczyptywaniem”. Głos w dyskusji nad ceramiką bałtyjską. *Światowit* 2(43)/Fasc. B: 91–96.
- Każmierczyk, J.
1965. Wczesnośredniowieczne wyroby bednarskie z Ostrówka w Opolu. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej* XIII/3: 469–498.
1978. *Podkowy na Śląsku w X–XIV wieku (studia z dziejów kultury materialnej)*. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Kłęczar, B. i M. Rutyna
2013. Stan badań grodzisk województwa warmińsko-mazurskiego, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Grodziska Warmii i Mazur 1. Stan wiedzy i perspektywy badawcze*: 7–29, *Archaeologica Hereditas*. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 2. Warszawa-Zielona Góra: Wydawnictwo Fundacji Archeologicznej.
- Knyżewski, M.
2016. Kształtowanie się siedzib niższych urzędników krzyżackich w Prusach właściwych. *Acta Universitatis Lodzianis. Folia Archaeologica* 31: 113–133.
DOI: 10.18778/0208-6034.31.06
- Kobylińska, U.
2017a. Kamionka, st. 9: znaleziska, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Katalog grodzisk Warmii i Mazur. Tom 1*: 375–407. Warszawa: Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie i Fundacja Res Publica Multiethnica.
2017b. Tątlawki, st. 2: znaleziska, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Katalog grodzisk Warmii i Mazur. Tom 1*: 118–132. Warszawa: Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie i Fundacja Res Publica Multiethnica.
2017c. Zajączki, st. 1: znaleziska, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Katalog grodzisk Warmii i Mazur. Tom 1*: 426–459. Warszawa: Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie i Fundacja Res Publica Multiethnica.
2017d. Stary Folwark, st. 2: chronologia stanowiska, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Katalog grodzisk Warmii i Mazur. Tom 1*: 207. Warszawa: Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie i Fundacja Res Publica Multiethnica.
2017e. Łodygowo, st. 1: znaleziska, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Katalog grodzisk Warmii i Mazur. Tom 1*: 19–46, Warszawa: Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie i Fundacja Res Publica Multiethnica.
2017f. Mozgowo, st. 1: znaleziska, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Katalog grodzisk Warmii i Mazur 2*: 189–200. Warszawa: Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie i Fundacja Res Publica Multiethnica.
2017g. Iława, st. 33 – Wielka Żuława: znaleziska, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Katalog grodzisk Warmii i Mazur. Tom 1*: 324–347, Warszawa: Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie i Fundacja Res Publica Multiethnica.
2017h. Durąg, st. 1: znaleziska, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Katalog grodzisk Warmii i Mazur 2*: 272–295. Warszawa: Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie i Fundacja Res Publica Multiethnica.
- Kobylińska, U., R. Solecki i J. Wysocki
2017a. Wieprz, st. 20: chronologia stanowiska, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Katalog grodzisk Warmii i Mazur. Tom 2*: 260. Warszawa: Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie i Fundacja Res Publica Multiethnica.
2017b. Tątlawki, st. 2: chronologia stanowiska, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Katalog grodzisk Warmii i Mazur 2*: 135–136. Warszawa: Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie i Fundacja Res Publica Multiethnica.
- Kobyliński, Z.
2013. (red.) *Grodziska Warmii i Mazur 1. Stan wiedzy i perspektywy badawcze*. *Archaeologica Hereditas*. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 2. Warszawa-Zielona Góra: Wydawnictwo Fundacji Archeologicznej.
2016a. (red.), *Grodziska Warmii i Mazur 2. Nowe badania i interpretacje*. *Archaeologica Hereditas*. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 7. Warszawa: Instytut Archeologii UKSW, Fundacja Res Publica Multiethnica.

- 2016b. Projekt Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki Katalog grodzisk Warmii i Mazur. Część I: Pomezania, Pomezania i Warmia: realizacja w latach 2012–2016, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Grodziska Warmii i Mazur 2. Nowe badania i interpretacje*: 93–112. Archaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 7. Warszawa: Instytut Archeologii UKSW, Fundacja Res Publica Multiethnica.
- 2017a. (red.) *Katalog grodzisk Warmii i Mazur. Tom 1*. Warszawa: Fundacja Res Publica Multiethnica.
- 2017b. (red.) *Katalog grodzisk Warmii i Mazur. Tom 2* (red.). Warszawa: Fundacja Res Publica Multiethnica.
- 2017c. Wprowadzenie, [w:] *Katalog grodzisk Warmii i Mazur. Tom 1*: 5–6. Warszawa: Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie i Fundacja Res Publica Multiethnica.
- Kobyliński Z., J. Nitychoruk, K. Rabiega, M. Rutyna, D. Wach, F. Welc, J. Wysocki, K. Zeman-Wiśniewska i M. Żurek
2016. Falsyfikacja domniemyanych pradziejowych i średniowiecznych grodzisk w powiecie iławskim i ostródzkim, [w:] Z. Kobyliński (red.) *Grodziska Warmii i Mazur 2. Nowe badania i interpretacje*: 247–293, Archaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 7. Warszawa: Instytut Archeologii UKSW i Fundacja Res Publica Multiethnica.
- Kochanowski, M.
1985. Elementy odzieży i sprzęt gospodarstwa domowego z grodziska w Plemiętach, [w:] A. Nadolski (red.), *Plemięta. Średniowieczny gródek w ziemi chełmińskiej*: 165–183. Warszawa-Poznań-Toruń: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Kola, A.
- 1985a. Żelazny osprzęt średniowiecznej wieży mieszkalnej w Plemiętach i jej wyposażenia, [w:] A. Nadolski (red.), *Plemięta. Średniowieczny gródek w ziemi chełmińskiej*: 63–83. Warszawa-Poznań-Toruń: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- 1985b. Narzędzia do obróbki drewna z grodziska w Plemiętach, [w:] A. Nadolski (red.), *Plemięta. Średniowieczny gródek w ziemi chełmińskiej*: 149–157. Warszawa-Poznań-Toruń: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
1989. Późnośredniowieczna chłodnia z Torunia. *Acta Universitatis Nicolai Copernici* 200 *Archeologia* 16: 103–116.
- Komorowski, J.
2007. Pruska Hława. *Spotkania z Zabytkami* 7: 19–20.
- Kondracki, J.
2002. *Geografia regionalna Polski*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa
2014. *Geografia regionalna Polski*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kontny, B.
1999. Znaleźiska toków z obszaru kultury przeworskiej. *Światowit* 1(42)/Fasc. B: 128–137.
2016. Siekierki tulejkowe z kultur bogaczewskiej i sudowskiej. *Wiadomości Archeologiczne* 67: 37–64.
- Koperkiewicz, A.
2019. Civitas Wartberg. Warmińska kapsuła czasu i problemy konserwatorskie. *Warmińsko-Mazurski Biuletyn Konserwatorski* 11: 57–74.
- Kowalczyk, E.
1987. *Systemy obronne wałów podłużnych we wczesnym średniowieczu na ziemiach polskich*. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich. Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
2002. Wały podłużne na mapie granicy mazowiecko-pruskiej Samuela Suchodolskiego. *Światowit* 4 (45)/Fasc. B: 159–164.
2003. *Dzieje granicy mazowiecko-krzyżackiej (Między Drwęcą a Piszą)*. Warszawa: DIG.
- Kruppé, J.
1981. *Garncarstwo późnośredniowieczne w Polsce*. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Kubicki, R.
2012. *Młynarstwo w państwie Zakonu Krzyżackiego w Prusach w XIII–XV wieku (do 1454 r.)*, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
2015. Wykaz czynszowy komturstwa tucholskiego z połowy XV w. *Studia Historica Gedanensia* 6: 281–297.
- Kulakov, W. I.
1999. Ирзеканинис. *Stratum Plus* 1999/5: 211–273.
2018. Prussische Tierdarstellungen im Frühmittelalter, [w:] S. Wadyl, M. Karczewski i M. Hoffmann (red.), *Materiały do archeologii Warmii i Mazur 2*: 99–108. Warszawa-Białystok-Olsztyn: Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, Wydział Historyczno-Socjologiczny Uniwersytetu w Białymstoku i Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.
- Kulesz, A., S. Nowak i K. Jarzęcki
2018. Relikty obuwia, [w:] M. Grupa, K. Jarzęcki i W. Nowosad (red.), *Historia kościoła św. Oswalda w Płonkowie – Tom II*, 145–153. Płonkovo: Parafia Rzymskokatolicka p.w. Św. Maksymiliana Marii Kolbego i Św. Benedykta, Jana, Mateusza, Izaaka i Krystyna, Pierwszych Męczenników Polskich.

- Kurpik, W.
1982. Uwagi o niektórych elementach oprawy i ich roli w ochronie książki. *Ochrona Zabytków* 5/3–4 (138–139): 208–214.
- Kurpiewski, A.
2015. A Wielbark culture barrow in Wojsze near Ostrołęka in comparison with other features of that type in right-bank Mazovia and the Podlasie region. *Sprawozdania Archeologiczne* 67: 259–276.
- Liwoch, R.
2013. Szkieletowy grób kamienny z Naczy na Białorusi. *Materiały Archeologiczne* 39: 141–147
- Leyding, G.
1973a. Nazwy fizjograficzne, [w:] H. Jaworska i M. Lossman (red.), *Morąg. Z dziejów miasta i powiatu*, 26–38. Olsztyn: Pojezierze.
1973b. Z dziejów powiatu, [w:] H. Jaworska i M. Lossman (red.), *Morąg. Z dziejów miasta i powiatu*, 41–95. Olsztyn: Pojezierze.
1987. Nazwy fizjograficzne, [w:] A. Wakar (red.), *Bartoszyce. Z dziejów miasta i okolic*, 22–29. Olsztyn: Wydawnictwo Pojezierze.
- Łapo, J. M.
1998. Budownictwo obronne na ziemiach pruskich w pradziejach i we wczesnym średniowieczu. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 2: 199–205.
2009. Wokół szwedzkiego szańca. Echa Wojen Szwedzkich w ludowych podaniach historycznych i mikrotoponimii na obszarze dawnych ziem pruskich. *Pruthenia* 4: 241–286.
- Łukomiak, K.
2016. Zamykanie pomieszczeń w późnośredniowiecznych siedzibach mieszkalno-obronnych na podstawie źródeł archeologicznych, [w:] K. Marinow, K. Szadkowski, K. Węgrzyńska (red.), *Varia Mediaevalia. Studia nad średniowieczem w 1050. Rocznice Chrztu Polski*: 141–154. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. DOI: 10.18778/8088-325-3.14
- Madyda-Legutko, R.
1983. Próba rekonstrukcji pasów z metalowymi częściami na obszarze środkowoeuropejskiego Barbaricum w okresie wpływów rzymskich i we wczesnej fazie okresu wędrówek ludów. *Przegląd Archeologiczny* 31: 91–133.
- Malinowski, T.
2000. O roli krzemienia u niektórych społeczności epok metali. *Przegląd Archeologiczny* 48: 127–139.
- Marciniak-Kajzer, A.
2018. Gródki stożkowe czy zamki typu motte. *Archaeologia Historica Polona* 26: 59–70.
- Marcinkowski, M.
2013. Cechy obce i lokalne w średniowiecznej i nowożytniej ceramice elbląskiej. Zarys problematyki na podstawie wybranych przykładów. *Archaeologia Historica Polona* 21: 239–255. DOI: 10.12775/AHP.2013.011
- Michalik, P.
2007. *Późnośredniowieczne i wczesnonowożytnie noże z zamku w Pucku*. Światowit Supplement Series P: Prehistory and Middle Ages 15, Warszawa: Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego.
- Michałowski, A.
2004. Łyżki gliniane z okresu przedrzymskiego z terenów Europy Środkowej, [w:] H. Machajewski (red.), *Kultura jastorfska na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej*: 123–160. Poznań: Stowarzyszenie Naukowe Archeologów Polskich Oddział w Poznaniu, Instytut Prahistorii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.
- Misiewicz, K. i W. Małkowski
2013. Badania nieinwazyjne na stanowisku 4 w Borecznie, woj. warmińsko-mazurskie w 2012 roku, [w:] Z. Kobyliński (red.) *Grodziska Warmii i Mazur 1. Stan wiedzy i perspektywy badawcze*: 413–421. Archaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 2. Warszawa-Zielona Góra: Wydawnictwo Fundacji Archeologicznej.
- Mogielnicka-Urban, M.
1984. *Warsztat ceramiczny w kulturze łuzycyckiej*. Wrocław: Ossolineum.
- Mroczek, R.
2007. Późnośredniowieczne zabytki ruchome z badań na dziedzińcu głównym Pałacu pod Blachą. *Kronika Zamkowa* 1–2(53–54): 39–90.
- Nadolski, A. i M. Lewandowski
1990. Rozdział 3: broń strzelcza, [w:] A. Nadolski (red.), *Uzbrojenie w Polsce średniowiecznej 1350–1450*: 143–153. Łódź: Polska Akademia Nauk.
- Nowakowski, P.
2003. W sprawie datowania munsztuków z ziem polskich. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej* 51/: 41–48.
- Nowakowski, W.
1983. *Kultura bogaczewska na Pojezierzu Mazurskim od schyłku późnego okresu przedrzymskiego do starszej fazy późnego okresu wpływów rzymskich. Próba analizy chronologiczno-kulturowej*. Maszynopis.
2001. Żelazne zapinki kuszowate z podwinętą nóżką w europejskim Barbaricum. *Wiadomości Archeologiczne* LIV: 129–146.
- Oakeshott, E.
1998. *The sword in the age of chivalry*. Woodbridge: The Boydell Press.

- Okulicz, J.
1973. *Pradzieje ziem pruskich od późnego paleolitu do VII w. n.e.* Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Ośrodek Badań Naukowych imienia Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie.
- Okulicz, Ł.
1970. *Kultura kurhanów zachodniobałtyjskich we wczesnej epoce żelaza.* Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Oniszczyk, A.
2013. *Życie odbite w naczyniu. Konsumpcja luksusowa i codzienna w Gdańsku w XVII–XIX wieku na podstawie naczyń ceramicznych z terenu Centrum Dominikańskiego i kwartału Długi Targ–Powroźnicza. Tom I.* Warszawa.
- Ossowski, W.
2010. *Przemiany w skutnictwie rzeczonym w Polsce. Studium archeologiczne.* Gdańsk: Centralne Muzeum Morskie w Gdańsku.
- Pazda, S.
1995. Osada wczesnośredniowieczna na stanowisku nr 8 w Radłowicach gm. Domaniów, woj. wrocławskie. *Acta Universitatis Wratislaviensis, Studia Archeologiczne* 26: 209–245.
- Petelski, K. i A. Gondek
2003. *Objaśnienia do Szczegółowej Mapy Geologicznej Polski. 1:50.000. Arkusz Dobry (96).* Warszawa: Państwowy Instytut Geologiczny.
- Petraszko, M. i A. Wakar
1987a. Prusowie, [w:] A. Wakar (red.), *Bartoszyce. Z dziejów miasta i okolic*, 30–44. Olsztyn: Wydawnictwo Pojezierze.
1987b. Z dziejów wsi, [w:] A. Wakar (red.), *Bartoszyce. Z dziejów miasta i okolic*, 243–353. Olsztyn: Wydawnictwo Pojezierze.
- Pikies, R.
2014. *Objaśnienia do Szczegółowej Mapy Geologicznej Polski. 1:50.000. Arkusz Ostróda (176).* Warszawa: Państwowy Instytut Geologiczny.
- Pospieszny, Ł. i M. Jakubczak
2019. Datowanie bezwzględne cmentarzyska w Kosyniu, [w:] J. Sobieraj (red.), *Początki epoki brązu na Warmii i Mazurach w świetle analiz specjalistycznych*: 133–142. Olsztyn: Muzeum Warmii i Mazur.
- Purowski, T.
2008. Wyniki badań wykopaliskowych osady obronnej w Tarławkach, pow. węgorzewski. *Wiadomości Archeologiczne* LX: 335–360.
- Puziuk, J. i A. Tyniec
2013. Żelazny topór z ul. Miodowej w Krakowie-Kazimierzu. *Materiały Archeologiczne* 39: 155–158.
- Půlpánová-Reszczyńska, A.
2016. New materials from the Migration Period discovered in Zamiechów, site no. 1 in South-Eastern Poland. *Acta Archaeologica Carpathica* 51: 145–167.
- Rabiega, K., F. Welc, R. Solecki i B. Nowacki
2021. Wyniki badań na stanowisku Wysoka Wieś, stan. 8, pow. ostródzki, [w:] R. Solecki (red.), *Interdyscyplinarne badania wielofazowych osiedli obronnych z Pojezierza Iławskiego i Garbu Lubawskiego*: 71–90. *Archaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie* 18. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.
- Rabiega, K., F. Welc, R. Solecki, B. Nowacki i J. Wysocki
2021. Wyniki badań na stanowisku Radomno, stan. 1, pow. nowomiejski, [w:] R. Solecki (red.), *Interdyscyplinarne badania wielofazowych osiedli obronnych z Pojezierza Iławskiego i Garbu Lubawskiego*: 43–70. *Archaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie* 18. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.
- Radkowski, J. i J. Wysocki
2016. Wstęp do problematyki gródków stożkowatych z terenu średniowiecznego państwa zakonu krzyżackiego, znajdujących się na obszarze województwa warmińsko-mazurskiego, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Grodziska Warmii i Mazur 2. Nowe badania i interpretacje*: 295–385. *Archaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie* 7. Warszawa: Instytut Archeologii UKSW, Fundacja Res Publica Multiethnica.
- Rulewicz, M.
1984. Tymczasowe wyniki badań archeologicznych na podzamczu w Szczecinie, prowadzonych w latach 1975–1978. *Sprawozdania Archeologiczne* 36: 151–165.
- Rutyna, M.
2017. Strużyna, st. 21: znaleziska, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Katalog grodzisk Warmii i Mazur 2*: 79–88. Warszawa: Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie i Fundacja Res Publica Multiethnica.
- Rutyna, M. i J. Wysocki
2017. Iława, st. 33: badania archeologiczne, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Katalog grodzisk Warmii i Mazur 1*: 315–324. Warszawa: Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie i Fundacja Res Publica Multiethnica.

- Sachenbacher, P.
1993. Völkerwanderungszeitliche Gräber bei Mühlhausen/Thüringen. Zu einigen ausgewählten Problemen des Grabbrauchs und der Grabberaubung anhand neuer Gräber von Ammern, Ldkr. Mühlhausen. *Alt-Thüringen* 27: 153–198.
- Schiffer, M.B.
1986. Radiocarbon Dating and the „Old Wood” Problem: The Case of the Hohokam Chronology. *Journal of Archaeological Science* 13: 13–30.
- Shiroukhov, R.
2015. Contacts between Prussians and Curo-nians in the 11th-early 13th centuries, according to the archaeological data, [w:] S. Wadył, M. Karczewski i M. Hoffmann (red.), *Materiały do archeologii Warmii i Mazur 1*: 255–273. Warszawa-Białystok: Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego i Instytut Historii i Nauk Politycznych Uniwersytetu w Białymstoku.
- Siczek, Ł.
2016. Gwoździe jako zabytek archeologiczny. Materiały z badań zamku Chojnik. *Śląskie Sprawozdania Archeologiczne* 58: 165–179.
DOI: 10.17427/SSA16009
- Skrobot, W.
2015. Antropologia przestrzeni, [w:], D. Gałązka, D. Skrobot i A. Szarzyńska (red.), *Wzgórza Dylewskie. Geologia, krajobraz, antropologia przestrzeni.* : 109–192. Olsztyn: Wydawnictwo Mantis.
- Solecki, R.
2017. „Sprawozdanie z archeologicznych badań wykopaliskowych przeprowadzonych w 2017 roku na obszarze leśnym w granicach Leśnictwa Śródziezerze (nr wydzielenia leśnego 189 a-00) w granicach administracyjnych wsi Winiec gm. Miłomłyn (działka ewidencyjna nr 3189)”. Raport w archiwum WUOZ w Olsztynie, Delegatura w Elblągu.
2021. (red.) *Interdyscyplinarne badania wielofazowych osiedli obronnych z Pojezierza Hławskiego i Garbu Lubawskiego*. Archaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 18. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.
- Solecki, R., F. Welc i B. Nowacki
2019. Wyniki badań archeologicznych osiedla obronnego z wczesnej epoki żelaza w Wysokiej Wsi, powiat ostródzki, stanowisko 7. *Wiadomości Archeologiczne* LXX: 196–202.
DOI: 10.36154/wa.70.2019.10
2021. Wyniki badań na stanowisku Wysoka Wieś, stan. 7, pow. ostródzki, [w:] R. Solecki (red.), *Interdyscyplinarne badania wielofazowych osiedli obronnych z Pojezierza Hławskiego i Garbu Lubawskiego*: 91–105. Archaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 18. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.
- Solecki, R. i J. Wysocki
2017a. Tątlawki, st. 2: położenie grodziska i jego forma, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Katalog grodzisk Warmii i Mazur 2*: 111. Warszawa: Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie i Fundacja Res Publica Multiethnica.
- 2017b. Wieprz, st. 20: położenie grodziska i jego forma, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Katalog grodzisk Warmii i Mazur 2*: 243–244. Warszawa: Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie i Fundacja Res Publica Multiethnica.
- Solon, J., J. Borzyszkowski, M. Bidłasik, A. Richling, K. Badora, J. Balon, T. Brzezińska-Wójcik, Ł. Chabudziński, R. Dobrowolski, I. Grzegorzczak, M. Jodłowski, M. Kistowski, R. Kot, P. Krąż, J. Lechnio, A. Macias, A. Majchrowska, E. Malinowska, P. Migoń, U. Myga-Piątek, J. Nita, E. Papińska, J. Rodzik, M. Strzyż, S. Terpiłowski i W. Ziaja
2018. Physico-geographical mesoregions of Poland: Verification and adjustment of boundaries on the basis of contemporary spatial data. *Geographia Polonica* 91/2: 143–170.
DOI: 10.7163/GPol.0115
- Sowiński, T.
2014. *Przewodnik. Śladami Herkusa Monte. Śladami tajemnic poligonu Stablack. Ścieżki dydaktyczno-historyczne w gminie Górowo Hławskie*. Górowo Hławskie: Wydawnictwo Regionalista.
- Strunk, H.
1931. Flurnamen und Vorgeschichte. *Altpreussische Forschungen* 8: 1–45.
- Szałamacha, B. i B. Trzmiel
2006. *Objaśnienia do szczegółowej mapy geologicznej Polski. 1:50.000. Arkusz Morąg (135)*. Warszawa: Państwowy Instytut Geologiczny.
- Szczepański, S.
2009. Płyta grobowa Johannesesa von Schönaich z kościoła Podwyższenia Krzyża Św. w Borecznie (rozważania nad „Skamieniałym Rycerzem” i rodem von Schönaich). *Studia Angerburgica* 15: 78–91.

2013. „Wykopaliska” w archiwach – archeologia archiwalna na przykładzie wybranych stanowisk Pojezierza Iławskiego, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Grodziska Warmii i Mazur 1. Stan wiedzy i perspektywy badawcze*: 233–252, *Archaeologica Hereditas*. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 2. Warszawa-Zielona Góra: Wydawnictwo Fundacji Archeologicznej.
2016. *Pomezania pruska. Dzieje osadnictwa w XIII–XV wieku*. Olsztyn: Ośrodek Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego.
- Szymański, P.
2013. *Z badań nad chronologią i zróżnicowaniem kulturowym społeczności Mazur w późnej starożytności i u progu wczesnego średniowiecza*. Światowit Supplement Series B: Barbaricum 9. Warszawa: Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego.
- Świętosławski, W.
2008. Późnośredniowieczne militaria z reliktyw wieży w Jemiołkowie koło Olsztynka. *Acta Militaria Mediaevalia* 4: 189–198.
- Thielen, P. G.
1958. *Das grosse Zinsbuch des Deutschen Ritterordens (1414–1438)*. Marburg: N.G. Elwert Verlag.
- Trzeciecki, M., M. Auch i K. Stańczuk
2020. *Grodzisko Piotrówka w Radomiu w świetle badań archeologicznych 2010–2013. Część I: stratygrafia i chronologia*. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, Fundacja Przyjaciół Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk.
- Wadył, S.
2017a. Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na grodzisku zwanym „Okrażła Góra” w Pasymiu, pow. Szczytno, stan. 1 w roku 2017. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 4(298): 717–724.
2017b. Grodzisko w Porębku, pow. Kętrzyn, stan. 3. Wstępne wyniki badań wykopaliskowych. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 4(298): 725–732.
2019. Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na grodzisku zwanym „Okrażła Góra” w Pasymiu, pow. Szczytno, stan. 1 w roku 2018. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 1(303): 153–161.
2020. Wallewona finally found? Stronghold in Porębek in the latest excavations, [w:] A. Dobrosielska, A. Pluskowski i S. Szczepański (red.), *Homini, qui in honore fuit. Księga pamiątkowa poświęcona śp. Profesorowi Grzegorzowi Białuńskiemu*: 165–192. Olsztyn: Oficyna Wydawnicza Pruthenia.
- Wadył, S. i J. Łapo
2018. Wyniki badań sondażowych na grodzisku w Perłach, gm. Węgorzewo, stan. 1 (AZP 13-72), [w:] S. Wadył, M. Karczewski i M. Hoffmann (red.), *Materiały do archeologii Warmii i Mazur. Tom 2*: 377–385. Warszawa-Białystok-Olsztyn: Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, Wydział Historyczno-Socjologiczny Uniwersytetu w Białymstoku, Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.
- Wadył, S. i K. Martyka
2019. Nowy element układanki. Wczesnośredniowieczne grodzisko w Bornitach koło Pieniężna. *Slavia Antiqua* 60: 75–93. DOI: 10.14746/sa.2019.60.4
- Wadył, S., K. Martyka i D. Malarczyk
2018. Wczesnoabbasydzkie dirhamy z nowo odkrytego grodziska w Bornitach koło Pieniężna. *Wiadomości Numizmatyczne* 62/1–2(205–206): 129–143. DOI: 10.24425/wn.2018.125040
- Waluś, A.
1992a. Zabytki metalowe kultury lateńskiej z Rembielina, woj. ostrołęckie, [w:] J. Okulicz-Kozaryn i W. Nowakowski (red.), *Studia z archeologii ludów barbarzyńskich z wybrzeży Bałtyku i Dorzecza Wisły*: 89–101. Barbaricum 2. Warszawa: Wydawnictwo i drukarnia Tokawi.
1992b. Cmentarzysko kurhanowe w Piórkowie, woj. elbląskie, w świetle prac wykopaliskowych przeprowadzonych w latach 1984–1987. *Światowit Supplement Series B: Barbaricum* 2: 39–52.
2014. Zabytki metalowe kultury kurhanów zachodniobałtyjskich wczesnej epoki żelaza. *Światowit Supplement Series B: Barbaricum* 10: 9–197.
- Ward-Perkins, J.B.
1993. *London Museum Medieval Catalogue 1940*. Londyn: Museum of London.
- Wasilewska, J.
2016. Szkaplerz – ikonografia przedstawień. *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne* 105: 329–343.
- Welc, F.
2020. „Rozpoznanie za pomocą georadaru (GPR) i metody magnetycznej stanowisk: Augamy, Woryny, Leśnictwo Orsy (Góra Zamkowa) oraz Wiewiórki”. Sprawozdanie w archiwum Instytutu Archeologii UKSW w Warszawie.
- Welc, F., J. Nitychoruk, R. Solecki, K. Rabiega i J. Wysocki
2018. Results of integrated geoarchaeological prospection of unique iron age hillfort located on Radomno Lake island in north-eastern Poland. *Studia Quaternaria* 35/1: 55–71.

- DOI: 10.2478/squa-2018-0004
- Wołągiewicz, R.
1993. *Ceramika kultury wielbarskiej między Bałtykiem a Morzem Czarnym*. Szczecin: Muzeum Narodowe.
- Wólkowski, W.
2013. Architektura zamku w Beżławkach, [w:] A. Koperkiewicz (red.), *Beżławki: ocalić od zniszczenia : wyniki prac interdyscyplinarnych prowadzonych w latach 2008–2011*: 109–118. Gdańskie Studia Archeologiczne. Seria Monografie 2. Gdańsk: Instytut Archeologii i Etnologii Uniwersytetu Gdańskiego.
- Wrześciński, J.
1989. Cmentarzysko szkieletowe w Dziekanowicach, gm. Łubowo, st. 2. *Studia Lednicke* 1: 103–146.
- Vlierman, K.
1996. *„...Van Zintelen, van Zintelroeden ende Mosen...’ Een breekmethode als hulpmiddel bij het dateren van scheepswrakken uit de Hanzetijd*. Scheepsarcheologie I, Flavoberecht 386. Lelystad: Nederlands Instituut voor Scheeps- en Onderwater Archeologie.
- Zawadzki, P.
2020. *Prace archeologiczne na obszarze dawnego Stalagu VIII A; Dz. nr 306/3, obręb Koźlice, AM-1, gm. Zgorzelec, woj. dolnośląskie. 2018-2019. Sprawozdanie*. Fundacja Łużyce wczoraj i dziś.
- Zielonka, B.
1955. Materiały z osiedla obronnego kultury łużyckiej w miejscowości Kamieniec, pow. Toruń. *Wiadomości Archeologiczne* XXII/2: 158–174.
- Żórawska, A.
2002. Ponownie „odkryty” grób skrzynkowy z miejscowości Prusy (Jarantowice), powiat wąbrzeski. *Światowit* IV(XLV), Fasc. B: 249–255.
- Żurek, M.
2013. Boreczno, stanowisko 4 (AZP 24-54), gm. Zalewo, woj. warmińsko-mazurskie. Analiza stratygraficzna, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Grodziska Warmii i Mazur 1. Stan wiedzy i perspektywy badawcze*: 385–411. Archaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 2. Warszawa-Zielona Góra: Wydawnictwo Fundacji Archeologicznej.
2021. *Boreczno i Bałoszyce. Archeologia dworów wczesnonowożytnych w Górnych Prusach*. Archaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 19. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.